

“ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ЖИШИГ ЗАГВАРЫГ БОЛОВСРУУЛАХ НЬ” СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Захиалагч байгууллага: “Цагдаагийн ерөнхий газар”

Гүйцэтгэгч байгууллага: “ТУС Солюшн” ХХК

Дэмжигч байгууллага: “Залуу судлаачдыг дэмжих сан” ТББ

Улаанбаатар хот

2024 он

Энэхүү “Цагдаагийн байгууллагын жишиг загварыг боловсруулах нь” судалгааны ажил /цаашид “Гэрээт ажил” гэх/-ыг “Цагдаагийн ерөнхий газар”-ын захиалгаар нийгмийн системийн инженерчлэлийн арга, аргачлалыг ашиглан “Залуу судлаачдыг дэмжих сан” ТББ-ын дэмжлэгтэйгээр “ТУС Солюшн” ХХК хариуцан гүйцэтгэв.

Энэхүү гэрээт ажлын тайлан нь Цагдаагийн ерөнхий газрын өмч болно.

СУДАЛГААНЫ БАГИЙН СУДЛААЧДЫН ТАНИЛЦУУЛГА

Д.Жаргалсайхан	Зөвлөх судлаач <i>Залуу судлаачдыг дэмжих сан ТББ-ын Тэргүүн</i>
Ч.Оюу-Эрдэнэ	Чиглүүлэгч судлаач <i>Залуу судлаачдыг дэмжих сан ТББ-ын сургалт, судалгааны албаны дарга</i>
Б.Баярцэнгэл	Нийгмийн системийн инженер <i>ТУС Солюшн ХХК-ийн Гүйцэтгэх захирал</i>
А.Нарантогтох	Нийгмийн системийн инженер <i>ТУС Солюшн ХХК-ийн Системийн инженерчлэлийн үйлчилгээний газрын дарга</i>
А.Үүрцайх	Нийгмийн системийн инженер <i>ТУС Солюшн ХХК-ийн Хэрэглэгчийн хөгжлийн менежер</i>
И.Багчулуун	Ажлын хэсгийн ахлагч <i>Хуулийн хэлтсийн дарга, цагдаагийн хурандаа</i>
Э.Идэрцог	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Цагдаа, дотоодын цэргийн судалгааны төвийн дарга, цагдаагийн хурандаа</i>
Б.Оюутболд	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Тээврийн цагдаагийн албаны дарга, цагдаагийн хурандаа</i>
Э.Энхжаргал	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Төлөвлөлт, зохион байгуулалтын хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн дэд хурандаа</i>
Б.Түмэндэмбэрэл	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Эрүүгийн цагдаагийн албаны Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх газрын Цахим мэдээлэл, дүн шинжилгээний хэлтсийн чиглэлийн ахлах мөрдөгч, цагдаагийн хошууч</i>
Т.Мөнхбат	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Мөрдөн байцаах албаны Дүн шинжилгээ, үнэлгээ, хяналт шалгалтын хэлтсийн мэдээлэл, судалгаа, дүн шинжилгээ хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад</i>
Г.Одонтуяа	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албаны Дүн шинжилгээ, хяналт шалгалтын хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хошууч</i>
Ж.Энхбаатар	Ажлын хэсгийн гишүүн <i>Тээврийн цагдаагийн албаны Дүн шинжилгээ, үнэлгээ, хяналт шалгалтын хэлтсийн хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан</i>

ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хошууч

Б.Отгонжаргал

Ажлын хэсгийн гишүүн

Экологийн цагдаагийн албаны Дүн шинжилгээ, хяналт шалгалтын хэлтсийн дүн шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан ахлах байцаагч, цагдаагийн хошууч

Я.Баасанбат

Ажлын хэсгийн гишүүн

Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын албаны Дүн шинжилгээ, судалгааны хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн дэд хурандаа

Э.Золжаргал

Ажлын хэсгийн гишүүн

Санхүү, ар талын албаны Хангамжийн хэлтсийн худалдан авах ажиллагааны төлөвлөлт, тайлан хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахлах дэслэгч

Г.Зулзаяа

Ажлын хэсгийн гишүүн

Зөрчлийн хэрэг бүртгэх албаны Дүн шинжилгээ, үнэлгээ, хяналт шалгалтын хэлтсийн дүн шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан чиглэлийн ахлах байцаагч, цагдаагийн хошууч

Д.Бямбатүвшин

Ажлын хэсгийн гишүүн

Экологийн цагдаагийн албаны Дүн шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан байцаагч, цагдаагийн дэслэгч

Д.Туяацэцэг

Ажлын хэсгийн гишүүн

Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын албаны Дүн шинжилгээ, судалгааны хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хурандаа

А.Манлай

Нарийн бичгийн дарга

Цагдаа, дотоодын цэргийн судалгааны төвийн ахлах судлаач, цагдаагийн хошууч

ГАРЧИГ

1. ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	5
2. ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	5
3. СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО	6
4. СУДАЛГААНЫ АРГА, АРГАЧЛАЛ	6
5. СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН	9
1. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын томъёолол.....	9
2. Цагдаагийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хамгийн түгээмэл ашиглагддаг 50 тулгуур ойлголтуудын тодорхойлолт.....	11
3. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлт.....	13
4. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талууд.....	21
5. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх чиг үүргүүд болон тэдгээрийг уялдуулах АБТ-ийн жишиг загварыг тодорхойлох.....	22
6. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх үүргүүдийн харилцан уялдааны матриц.....	25
7. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд баримтлах системийн зарчмууд.....	29
8. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд.....	29
9. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны логик загвар.....	51
10. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллаг-аанд оролцогч талуудын хүртэх үр шим.....	52
11. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох, төгөлдөржүүлэх шийдлүүдийн үндсэн санаа.....	60
6. СУДАЛГААНЫ НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ	63
7. СУДАЛГААНЫ САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖҮҮД	64
8. АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ	65

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

- Хүснэгт 1. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлт
- Хүснэгт 2. Цагдаагийн төв байгууллагын харьяа албаны чиг үүргийн матриц
- Хүснэгт 3. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх үүргүүдийн харилцан уялдааны матриц
- Хүснэгт 4. Цагдаагийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангах суурь 40 хэв шинж
- Хүснэгт 5. Хууль тогтоомжийн хүрээнд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд
- Хүснэгт 6. Олон улсын стандартын дагуу цагдаагийн байгууллагын бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд
- Хүснэгт 7. ISO/IEC 38500 стандартын хэв шинж
- Хүснэгт 8. Хүний үндсэн хэрэгцээний харьцуулсан матриц

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

- Зураг 1. Нийгмийн нэгж системийн логик загвар
- Зураг 2. Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгын тайлал
- Зураг 3. Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэх арга зам, үр дүнгийн зураглал
- Зураг 4. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны логик загвар
- Зураг 5. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох, төгөлдөржүүлэх процессын зураглал

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Энэхүү судалгааны зорилго нь Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны загварыг Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн боловсруулахад оршсон бөгөөд 11 дэд зорилтыг дэвшүүлэн ажилласан. Тухайлбал:

1. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын томъёоллыг боловсруулах;
2. Цагдаагийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хамгийн түгээмэл ашиглагддаг 50 тулгуур ойлголтуудыг тодорхойлж, ойлголт нэгтгэх;
3. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг боловсруулах;
4. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудыг тодорхойлох;
5. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх чиг үүргүүд болон тэдгээрийг уялдуулах АБТ-ийн жишиг загварыг тодорхойлох;
6. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх үүргүүдийн харилцан уялдааны матриц боловсруулах;
7. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд баримтлах системийн зарчмуудыг нарийвчлан тодорхойлох;
8. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүдийн жагсаалтыг боловсруулах - цагдаа
9. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны логик загварыг боловсруулах;
10. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүртэх үр шимийг тодорхойлох;
11. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох, төгөлдөржүүлэх шийдлүүдийн үндсэн санааг боловсруулах

СУДАЛГААНЫ АРГА, АРГАЧЛАЛ

Системийн инженерчлэл нь нарийн төвөгтэй системүүдийг зохион бүтээх, уялдуулах, зохион байгуулахад төвлөрсөн салбар хоорондын инженерийн ухаан бөгөөд Системийн инженерчлэл нь Системийн сэтгэлгээний суурь зарчмууд дээр суурилж бий болсон юм. Системийн инженерчлэлийн үйл ажиллагааны үр дүнд Инженерчлэгдсэн тогтолцоо бий болох буюу тодорхой зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх чадвартай синергистик хэв шинжүүдийг бүрдүүлсэн тогтолцоо бий болох юм.

Системийн инженерчлэлийн процесс нь тэр чигтээ танин мэдэх процесс гэдгээрээ үйлдвэрлэлийн процесс зэргээс ялгаатай юм. Үйлдвэрлэлийн процесс нь давтамжтай үүргүүдийг үр ашигтай гүйцэтгэх замаар үр дүнг гаргахад төвлөрдөг бол Системийн инженерчлэлийн процесс нь Шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлыг тодорхойлохоос эхлүүлээд тэдгээр асуудлыг шийдвэрлэх оновчтой шийдлийг боловсруулахад төвлөрдөг. Системийн инженерчлэл гэх ойлголтын гарал үүслийг судалж үзвэл уг ойлголт нь анх 1940-өөд оны үед Bell-Telephone Laboratories-т ашиглагдсан байдаг. Харин Bell-Telephone Laboratories уг аргачлалтай холбоотой судалгааны ажлуудыг 1900 оноос эхлүүлсэн байдаг бөгөөд дэлхийн II дайны үеэр томоохон Инженерчлэлийн төслүүдэд өргөн ашиглагдаж эхэлсэн байна. 1950 онд тухайн үеийн Bell Laboratories-н Системийн инженерчлэл хариуцсан захирал G.W.Gilman Системийн инженерчлэлийн аргачлалыг MIT-д албан ёсны хичээлийн хөтөлбөр болгон зааж эхэлсэн нь уг аргачлалыг олон нийтэд таниулах эхний алхам болсон ба 1957 онд Мичиганы их сургуулийн профессорууд болох Good, Machol нар нь Тоног төхөөрөмж зохион бүтээх үйл ажиллагаан дахь Системийн сэтгэлгээний хэрэглээний тухай “Системийн инженерчлэл” нэртэй анхны бүтээлээ хэвлүүлсэн байдаг.

1966 он гэхэд АНУ-ын Батлан хамгаалахын яам Системийн инженерчлэлийн аргачлалын хэрэгцээ шаардлага болоод үр дүнг хүлээн зөвшөөрч төрөл бүрийн тогтолцоог зохион бүтээхэд системийн инженерчлэлийн аргачлалыг ашиглах тухай зааварчилгаа, стандартуудыг албан ёсоор боловсруулж эхэлсэн байна.

1990 онд Системийн инженерчлэлийн чиглэлээр ажилладаг мэргэжилтнүүдийн дуу хоолойг нэгтгэх, цаашлаад уг арга, аргачлалын хэрэглээ, хүртээмж, үр дүнг нэмэгдүүлэх зорилгоор АНУ-д

Үндэсний Системийн Инженерчлэлийн зөвлөл /National Council on System Engineering - NCOSE/ үүсгэн байгуулагдсан ба уг байгууллагын үйл ажиллагаа болон Системийн инженерчлэлийн аргачлалын цар хүрээ өргөжин тэлж 1995 онд Олон Улсын Системийн Инженерчлэлийн зөвлөл /International Council on System Engineering-INCOSSE/ болон өргөжсөн.

Цаашдын хөгжлийн чиг хандлага

Системийн инженерчлэлийг нарийн төвөгтэй системүүдийг зохион бүтээх, уялдуулах, зохион байгуулдаг аргачлал хэмээн тодорхойлсон байдаг ба уг аргачлалын үндсэн судлагдахуун нь Нарийн төвөгтэй буюу Complex системүүд юм. 20 жилийн өмнө хамгийн нарийн төвөгтэй систем юу вэ? гэсэн асуултад Компьютер, Пуужин, Онгоц, Зэвсэг гэх мэтчилэн хариулах байсан бол өнөөдөр энэхүү асуултын хариултад зарчмын том өөрчлөлт орж байна. Орчин үеийн шинжлэх ухааны арга, аргачлал, мэдлэг, технологийн ачаар өмнө нь нарийн төвөгтэй байсан эдгээр системүүдийг бүтээхэд хялбар болжээ. Харин энэхүү технологиудыг ашигладаг этгээд буюу “Хүн”-ийг тогтолцооны нэг хэсэг болгон авч үзэхэд маш олон тодорхойгүй хүчин зүйлс үүсч тооцоолоход хүндрэлтэй байдал үүсдэг аж. Энэ утгаараа системийн инженерчлэлийн аргачлаар хамгийн нарийн төвөгтэй систем нь Хүнээс бүрдсэн систем болж үүнийг дагаад Нийгмийн системийн асуудлуудыг шийдвэрлэх хандлага хүчтэй хөгжиж байна. Үүний нэг тод жишээ нь 2019 онд болсон INCOSSE-н олон улсын хурлын нээлтийн илтгэлийн үеэр NASA-н сансрын нисгэгч ахмад Winston Scott: бид Ангараг гарагт хүрдэг пуужин, амьдрах орон сууцыг хийж чадаж байгаа ч тэнд очоод урт хугацаанд амьдарч чадах Нийгмийн тогтолцооны загварыг гаргаж чадахгүй байгаагаа дурдан системийн шинжээчдийг ийм нийгмийн тогтолцооны загварыг гаргахыг уриалсан явдал юм. Үүнтэй уялдаатайгаар INCOSSE дээр нийгмийн системийн асуудлыг шийдэхэд чиглэсэн ажлын хэсгүүд /Нийгмийн системийн инженерчлэлийн ажлын хэсэг, Ухаалаг хотын ажлын хэсэг/ шинээр байгуулагдан ажиллах байна.

Нийгмийн системийн инженерчлэлийн “Монгол” загвар

Нийгмийн системийн инженерчлэлийн хөгжлийн энэхүү цэг дээр Монгол улсын “ТУС Солюшн” компани Нийгмийн системийн инженерчлэлийн 200 гаруй багц шийдлүүдийг болон тэдгээрийн уялдуулан Системийн загварыг боловсруулж үр дүнтэйгээр нэвтрүүлж, мөн олон улсад хүлээн зөвшөөрүүлэх ажлуудыг гүйцэтгэж байна.

Зураг 1. Нийгмийн нэгж системийн логик загвар

“ТУС Солюшн” компанийн боловсруулсан “Нийгмийн системийн инженерчлэлийн шийдлүүд” болон “Нийгмийн нэгж системийн логик загвар”-т 5 аксиом нэвт шувт шингэсэн байдаг. Үүнд:

1. Оролцогч талууд нэгдмэл зорилготой байснаар систем оршин тогтноно.
2. Заавал гүйцэтгэгддэг үүргүүдийг гүйцэтгэсэнээр нэгдмэл зорилго хэрэгжинэ.
3. Үүргээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай чанартай өгөгдлүүдийг цуглуулж, боловсруулж, түгээдэг байснаар нэгдмэл зорилго хэрэгжинэ.

4. Зорилгын хэрэгжилтийн гүйцэтгэл болон үр дүнг хэмждэг байснаар нэгдмэл зорилго хэрэгжинэ.
5. Зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нь байнга төгөлдөрждөг байснаар нэгдмэл зорилго урт хугацаанд, тогтвортой хэрэгжинэ.

“ТУС Солюшн” компани энэхүү загвараа байгууллагыг зорилгоо хэрэгжүүлэх чадвартай болгон төлөвшүүлэхэд ашиглаж байгаа бөгөөд дотоодын хэд хэдэн байгууллагад тус загварыг бүрэн нэвтрүүлээд байна. Мөн “Залуу судлаачдыг дэмжих сан” ТББ-тай хамтран Нийгмийн асуудлуудыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн 30 орчим судалгааны ажлуудыг уг загварыг ашиглан гүйцэтгэсэн ба тухайлбал “Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалыг системийн загвараар дүрслэх нь”, “Монгол Улсын боловсролын нэгдсэн тогтолцооны хэв шинжүүдийг тодорхойлж, системийн загвараар дүрслэх нь”, “Дархан хотын засаг даргын тамгын газар”-тай хамтран “Ухаалаг Дархан хотын жишиг загварыг боловсруулах нь”, “Хүний эрхийн Үндэсний Комисс”-ын захиалгаар “Үндсэн хуулийн 2 дугаар бүлэгт туссан Хүний эрхийн нэр томъёонд тодорхойлолт боловсруулах нь” зэрэг болно. Эдгээр судалгааны үр дүн болоод “ТУС Солюшн” компанийн боловсруулсан Нийгмийн системийн инженерчлэлийн шийдлүүдийг олон улсын системийн инженерүүдэд танилцуулах, хүлээн зөвшөөрүүлэх олон ажлуудыг гүйцэтгэж байгаа ба үүний нэг үр дүн нь 2023 оны 8 сард INCOSE-TUS хамтарсан албан ёсны бүтээгдэхүүн болон гарсан Ухаалаг хотын жишиг загвар юм.

Суурь ойлголт тодорхойлох аргачлал

Аливаа загварын үндсэн бүрдүүлэгч нь ойлголтууд буюу оюуны загварууд юм. Ойлголт гэдэг нь аливаа юмс, үзэгдлийг бусдаас ялгарах зонхилох хэв шинжүүдээр нь уялдуулан ангилж танин мэдсэнээр тухайн юмс үзэгдлийн хүний оюун ухаанд бүрэлдэн, хадгалагддаг тусгал юм. Өөрөөр хэлбэл, тодорхой хэрэгцээг хангах зайлшгүй шаардлагаар бий болсон, оноосон нэртэй оюуны загвар болно.

Харин тулгуур ойлголт гэдэг нь зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд зайлшгүй тодорхойлох шаардлагатай ойлголтууд билээ. Цаашлаад тулгуур ойлголтыг тодорхойлно гэдэг нь тухайн ойлголтыг бусад ойлголтоос ялгахад зайлшгүй шаардлагатай чухал болон нийтлэг хэв шинжүүдийг тодорхойлж, хооронд нь уялдуулан логик эрэмбэд оруулан томъёолох үйл явц юм.

Уг алгоритм нь нийт 10 үе шаттай бөгөөд тулгуур ойлголтыг тодорхойлохдоо эхлээд тухайн ойлголтын тодорхойлолтыг Монгол болон гадаад эх сурвалжуудаас цуглуулж, ижил төстэй болон ялгаатай хэв шинжүүдээр ангилсны дараа тэдгээрээс зайлшгүй шаардлагатай гэж үзсэн хэв шинжүүдийг сонгодог. Үүний дараа, сонгосон хэв шинжүүдийн дэс дараалал, уялдааг тогтоосны үндсэн дээр ерөнхий ойлголтыг тодорхойлон нэг өгүүлбэрээр томъёолдог.

Ойлголтын тодорхойлолт нь дараах 10 шалгуурыг хангаснаар логикийн зөрчилдөөнгүй, чанартай тодорхойлолт болох юм. Үүнд:

1. Тодорхойлогдож байгаа ойлголтын багтаамж нь тодорхойлолтын багтаамжтай тэнцүү байх;
2. Тодорхойлолт нь сөрөг /үгүйсгэл/ хэлбэрээр бичигдээгүй байх;
3. Тодорхойлолт нь эргэлэг үүсгээгүй байх;
4. Тодорхойлолт нь зүйрлэл агуулаагүй байх;
5. Тодорхойлолтод асуух үг агуулаагүй байх (хэн, хэрхэн, яаж гэх мэт);
6. Тодорхойлолт нь утгын хувьд хоорондоо давхацсан ойлголтууд/хэв шинжүүдийг агуулаагүй байх;
7. Тодорхойлолт нь утгын хувьд хоорондоо зөрчилдөөнтэй ойлголтууд/хэв шинжүүдийг агуулаагүй байх;
8. Тодорхойлолт нь зорилгогүй/үүрэггүй ойлголтыг агуулаагүй байх;
9. Тодорхойлолт нь бусад хууль, журамтай уялдсан/зөрчилдөөнгүй байх;
10. Тодорхойлолт нь утгын хувьд салаа утга илэрхийлсэн хэв шинжгүй байх;

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

1. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын томьёолол

Системийн инженерчлэлийн аргаар аливаа тогтолцооны зорилгыг боловсруулахдаа арга зам болон үр дүнгийн төсөөллийг гарган түүнийг нэг өгүүлбэрт хамтад нь тодорхойлох зарчмыг баримталдаг. Монгол Улс нь нэгдмэл нэг зорилготой том тогтолцоо бөгөөд Монгол Улсын иргэн, аж ахуй нэгж, төрийн бүхий л байгууллагууд нь том тогтолцооныхоо зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцож, харилцан уялдаатай үүргүүдийг гүйцэтгэж байгаа дэд тогтолцоонууд юм. Иймээс судалгааны багийн нэн тэргүүнд гүйцэтгэсэн алхам нь Үндсэн хуулиас цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх үндсэн чиг үүрэг болон үйл ажиллагааны үр дүнд хамаарах заалтуудыг тодорхойлох ажил байсан юм. Энэхүү ажлын үр дүнд Цагдаагийн байгууллагатай хамааралтай хоёр заалт, нэг бүлгийг илрүүлсэн.

Чиг үүргийн хувьд “Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 38-р зүйлийн 2.7-д заасан хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, нийгмийн хэв журмыг бэхжүүлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх” Засгийн газрын бүрэн эрхийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж байна хэмээн үзсэн бол үр дүнгийн хувьд иргэн бүр өөрийн Үндсэн хуулиар баталгаажсан эрх, эрх чөлөөгөө эдлэх нөхцөл бүрдэнэ хэмээн санал нэгдсэн юм. Ингээд Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгын хувилбарыг дараах байдлаар томьёоллоо.

Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгын хувилбар:

Үндсэн хуулийн 38.2.7-р заалтын хүрээнд иргэдийн оролцоотойгоор нийгмийн хэв журмыг сахиулах замаар Үндсэн хуулийн 16-р зүйлд заасан хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдлэхэд шаардлагатай амар тайван орчныг бүрдүүлнэ.

Энэхүү зорилгын томьёололд тусгасан гол санаанууд:

1. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд захирагдах ёстой.
2. Нийгмийн хэв журмыг сахиулах нь цагдаагийн байгууллагын үндсэн чиг үүрэг бөгөөд үүнийг иргэдийн оролцоотой хэрэгжүүлэх ёстой.
3. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны үр дүнд хүний эрх, эрх чөлөөг эдлэхэд шаардлагатай амар тайван орчин бүрдэх ёстой.

Системийн инженерчлэлийн аргаар ямар ч байгууллага зорилгоо хэрэгжүүлэх чадвартай байхын тулд суурь 40 хэв шинжийг байгууллагын үйл ажиллагаандаа бүрдүүлвэл зохих ёстой бөгөөд түүний эхний 7 хэв шинж нь байгууллагын эрхэм зорилготой холбоотой байдаг. Эрхэм зорилго нь нэг бодомж байхаас гадна тухайн бодомжид багтсан ойлголт бүрийг задалж томьёолох, хэрэгжүүлэх арга зам, хүлээж буй үр дүн, зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд баримтлах зарчим зэргийг тодорхой болгосноор зорилгын хэрэгжих чадамж нэмэгддэг гэж үздэг. Тиймээс цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгыг ойлголтын хавтгай болон арга зам, үр дүнгийн зураглалаар нарийвчлан илэрхийлэв.

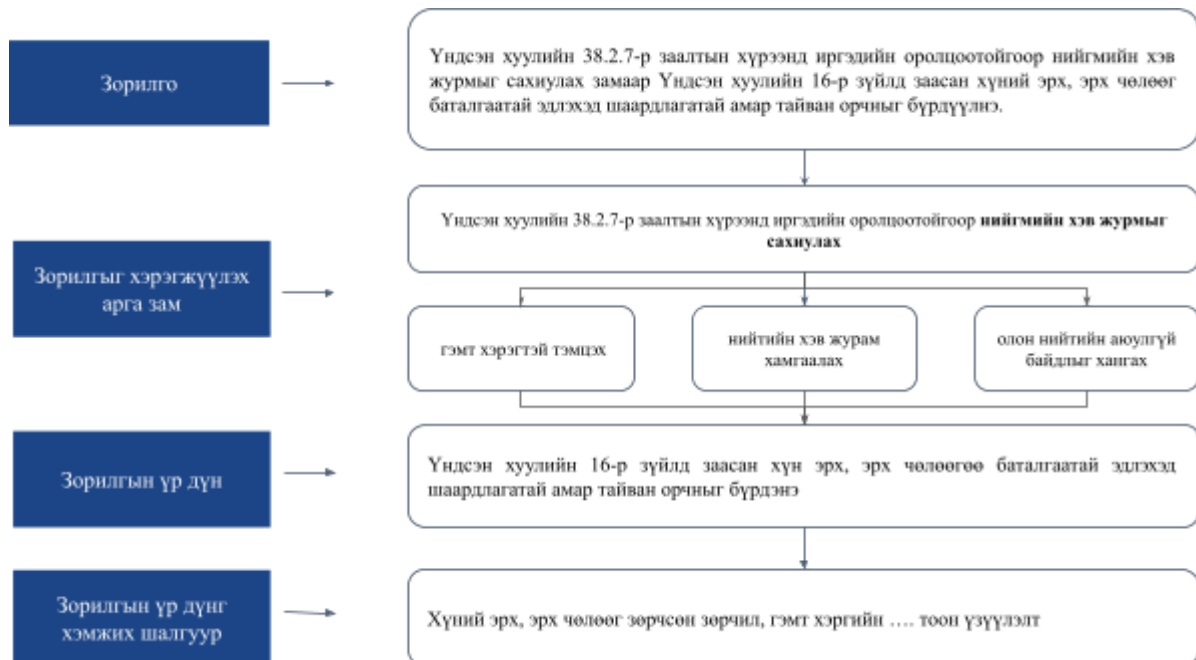
Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгын тайлал:

Зураг 2. Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгын тайлал

Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэх арга зам, үр дүнгийн зураглал:

Зураг 3. Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэх арга зам, үр дүнгийн зураглал

2. Цагдаагийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хамгийн түгээмэл ашиглагддаг 50 тулгуур ойлголтуудын тодорхойлолт

Ойлголт гэдэг нь оноосон нэртэй, онцгой хэв шинжээрээ хүний оюун санаанд төсөөлөгдсөн юм, үзэгдлийн загвар төсөөлөл бөгөөд энэхүү төсөөлөл нь анх хүний оюун санаанд үүсэхдээ харилцан ялгаатай үүсч, түүнээс улбаалан хүмүүс нэг үгээр ярилцаж байгаа ч хоорондоо бүрэн ойлголцохгүй байх нөхцөл бүрддэг. Цагдаа гэдэг ойлголтоор жишээ аван тайлбарлавал, энэ үгийг сонсож буй нэг хүний дотор халуун дулаан мэдрэмж, хамгаалалт, аюулгүй байдал гэх мэт намайг аварна гэсэн мэдрэмж төрөх бол өөр нэг хүний хувьд дүрэмт хувцас, цэнхэр улаан өнгө, гав бороохой гээд өөр юу ч мэдрэгдэж болно. Гагцхүү үүнээс үүдэн ойлголтын зөрүү, зөрчилдөөн үүсээд байгаа юм. Судалгааны багын хувьд Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд өдөр тутамд хэрэглэгддэг, ойлголтын зөрүүг үүсгэж болзошгүй, тэрхүү зөрүү нь зорилгын хэрэгжилтэд сөрөг нөлөө үзүүлнэ гэсэн 50 ойлголтыг ТУС Солюшн ХХК-ийн боловсруулсан “Суурь ойлголт тодорхойлох аргачлал”-ын дагуу боловсруулсан юм. Үүнд:

1. **Хүмүүнлэг** гэж Хүний жам ёсны хэрэгцээг нь хангахад зайлшгүй шаардагдах нөхцлийг бүрдүүлсэн нийгмийн хэв шинж
2. **Иргэний** гэж Нийгмийн ашиг сонирхолд нөлөө үзүүлэх асуудлаар шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд иргэд шууд болон эвлэлдэн нэгдэх замаар оролцох боломжийг бүрдүүлсэн нийгмийн хэв шинж
3. **Ардчилсан** гэж Иргэд нь харилцан бие биенийхээ өмнө нийтлэг үүрэг хүлээх замаар хүн бүр нийгмийн харилцаанд тэгш эрхтэй, сайн дураараа, чөлөөтэй, сонголттойгоор оролцох боломжийг хангасан нийгмийн хэв шинж
4. **Нийгэм** гэж Суурь хэрэгцээгээ харилцан, хүртээмжтэй, тогтвортой хангахад шаардлагатай нөхцөлийг бүрдүүлэх зориулалттай, тодорхой нутаг дэвсгэрт харилцан уялдаатай эрх эдэлж, үүрэг хүлээн тогтвортой оршдог хүмүүс хоорондын харилцааны тогтолцоо
5. **Хэв журам** гэж Амар тайван орчинг бүрдүүлэхийн тулд нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр тогтоосон харилцааны хэм хэмжээ
6. **Сахиулах** гэж Хууль дүрэм, журмуудаар тогтоосон хэм хэмжээг тогтвортой дагаж мөрдүүлэх цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх
7. **Нийгмийн хэв журмыг сахиулах** гэж нийгэмд амар тайван орчинг бүрдүүлэхийн тулд нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр тогтоосон харилцааны хэм хэмжээг тогтвортой дагаж мөрдүүлэх цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх
8. **Олон нийт** гэж нийгмийн харилцаанд оролцож байгаа бүлэг хүмүүсийн нэгдэл
9. **Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах** гэж Нийгмийн харилцаанд оролцож байгаа бүлэг хүмүүсийн амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй байгаль, нийгмийн хүчин зүйлийн нөлөөллөөс хамгаалах цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх
10. **Гэмт хэрэг** гэж Эрүүгийн хуулиар ял шийтгэл оногдуулахаар тодорхойлсон үйлдэл, эс үйлдэхүй
11. **Тэмцэх** гэж зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд тулгарч болзошгүй саад бэрхшээлүүдээс урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэх арга замыг хөгжүүлэх цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх
12. **Гэмт хэрэгтэй тэмцэх** гэж Эрүүгийн хуулиар ял шийтгэл оногдуулахаар тодорхойлсон үйлдэл, эс үйлдэхүйгээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх, мөрдөн шалгах цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх
13. **Эрх** гэж суурь хэрэгцээгээ хангахад шаардлагатай, нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн, нийгмийн бусад гишүүдийн хүлээдэг үүргээр баталгаажсан хэм хэмжээ
14. **Эрх чөлөө** гэж Хүн суурь хэрэгцээгээ хангах үйлдлүүдийг нийгмийн харилцааны нийтлэг ёс зүйн хэм хэмжээг зөрчихгүйгээр, бусдын нөлөөлөлгүйгээр гүйцэтгэх боломж
15. **Эдлэх** гэж Тодорхой нөхцөл байдлын улмаас үүссэн үр дагаврыг хүлээн авах, хүртэх үйл ажиллагаа
16. **Баталгаа** гэж Заавал биелэгдэх шинжтэй нөхцөл
17. **Хүний эрх, эрх чөлөөгөө баталгаатай эдлэх** гэж Хүн эрх, эрх чөлөөгөө аливаа саадгүйгээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа
18. **Хүн эрхээ баталгаатай эдлэх** - Хүн суурь хэрэгцээгээ хангахад шаардлагатай, нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн, нийгмийн бусад гишүүдийн хүлээдэг үүргээр баталгаажсан хэм хэмжээг

- саадгүйгээр хүртэх үйл ажиллагаа.
19. **Хүн эрх чөлөөгөө баталгаатай эдлэх** - Хүн суурь хэрэгцээгээ хангах үйлдлүүдийг нийгмийн харилцааны нийтлэг ёс зүйн хэм хэмжээг зөрчихгүйгээр, бусдын нөлөөлөлгүйгээр гүйцэтгэх боломжоо саадгүйгээр ашиглах үйл ажиллагаа
 20. **Орчин** гэж Тодорхой зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хэв шинжүүдийг бүрдүүлсэн тогтолцоо
 21. **Амар тайван орчин** гэж гэмт хэрэг, зөрчлийн улмаас хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхгүй байх нөхцлийг бүрдүүлсэн орчин
 22. **Цагдаа буюу Цагдаагийн алба хаагч** гэж хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд нийгмийн хэв журам сахиулах үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй иргэн
 23. **Цагдаагийн байгууллага** гэж хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд нийгмийн хэв журам сахиулах үндсэн чиг үүрэг бүхий байгууллага
 24. **Цагдаагийн алба хаагчийн ёс зүй** гэж Цагдаагийн алба хаагч нь нийгмийн харилцааны явцад зайлшгүй баримтлавал зохих харилцаа, зан үйлийн цогц хэм хэмжээ
 25. **Үндэслэл** гэж Тодорхой нөхцөл байдлын учир шалтгааныг тайлбарлаж батлах баримт
 26. **Саатуулах** гэж хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу тодорхой зорилгоор хүний зорчих хөдөлгөөнийг хязгаарлах
 27. **Хорих ял** - Эрүүгийн хуульд заасны дагуу хүний тодорхой эрх, эрх чөлөөг нь хязгаарлан тусгай зориулалтын байранд албадан байлгах үйл ажиллагаа
 28. **Баривчлах шийтгэл** - Зөрчлийн тухай хуульд заасны хүний тодорхой эрх, эрх чөлөөг нь хязгаарлан тусгай зориулалтын байранд албадан байлгах үйл ажиллагаа
 29. **Баривчлах ажиллагаа** - Хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу гэмт хэрэг, зөрчлийг таслан зогсоох эсвэл мөрдөн шалгах зорилгоор сэжигтнийг авч явах ажиллагаа
 30. **Албаны бэлэн байдал** гэж Нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг цаг хугацаа, орчин нөхцлөөс үл хамааран гүйцэтгэх чадвартай байх төлөв
 31. **Шийдвэр** гэж Оюун дүгнэлтэд үндэслэн тодорхой зорилгыг хэрэгжүүлэхээр сонгосон хувилбар
 32. **Сахилга** гэж Аливаа үйлд дагаж мөрдвөл зохих зан үйлийн хэм хэмжээ
 33. **Дүн шинжилгээ** гэж Өгөгдлүүдэд үндэслэн оюуны үйлдлүүдийг цэгцтэй гүйцэтгэх замаар дүгнэлт, санал боловсруулах үйл ажиллагаа
 34. **Удирдах** гэж тодорхой зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд оролцогч талуудын үүргүүдийг уялдуулах, зохицуулах, чиглүүлэх, хянах цогц үйлдлүүдийг гүйцэтгэх
 35. **Оролцох** гэж Нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд өөрт дутагдаж буй нөөцийг солилцох, бүрдүүлэх зорилгоор харилцан уялдаатай үүргийг гүйцэтгэх
 36. **Төр** гэж Нийгмийг бүрдүүлэгч оролцогч талуудын нийтлэг эрх ашгийг хамгаалах, тэдгээрийн хоорондын харилцааг эмх цэгцтэй, уялдаатай болгох, үүссэн шинэ нөхцөл байдалд нийцүүлэн зохицуулахын тулд эрх бүхий байгууллагаас нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр албан ёсоор баталж тогтоосон эрх үүргийн хэм хэмжээ
 37. **Төрийн байгууллага** гэж Төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй, улсын төсвөөс санхүүждэг хуулийн этгээд
 38. **Харилцаа** гэж Суурь хэрэгцээгээ хангах зорилгоор хүн бусад хүмүүстэй оюуны болон биет зүйлсийг харилцан тохиролцсон нөхцөлөөр солилцох үйл ажиллагаа
 39. **Шийдвэрлүүлэх** гэж Асуудлыг үүсгэж буй шалтгааныг арилгах эсвэл тодорхой зорилгыг хэрэгжүүлэх шийдлийг гаргуулах
 40. **Зөрчигдөх** гэж Хүний эрх, эрх чөлөөг өөрийн хүсэл зоригоос нь ангид байдлаар бусдын үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр хөндөх
 41. **Хамгаалах** гэж Юмс үзэгдлийн сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх цогц үйлдлүүдийг гүйцэтгэх
 42. **Хохирол** гэж Байгалийн болон нийгмийн хүчин зүйлийн нөлөөллөөс хувь хүний эсвэл хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд учруулсан сөрөг үр дагавар
 43. **Мэдүүлэг** гэж Нэгэнт болоод өнгөрсөн үйл явдлын орчин, өрнөл, шалтгааны тухай мэдээлэл
 44. **Нотлох баримт** гэж Тодорхой хэргийг хянан шийдвэрлэхэд ач холбогдолтой, хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу бүрдүүлсэн, эх сурвалж бүхий мэдээлэл
 45. **Цуглаан** гэж Бүлэг иргэд хууль тогтоомжоор зөвшөөрөгдсөн байршилд бөөгнөрч өөрсдийнхөө нийтлэг эрх ашигаа илэрхийлэх, эрх ашигаа хамгаалахыг холбогдох байгууллагуудаас шаардах, уриалах зохион байгуулалттай үйл ажиллагаа

46. **Жагсаал** гэж Бүлэг хүмүүс олон нийтийн газар зохион байгуулалттайгаар бөөнөөрөө явах, чанга дуугаар мэдэгдэл хийх арга замаар өөрсдийн нийтлэг эрх ашигаа илэрхийлэх, эсвэл олон нийтийн анхаарлыг тодорхой асуудалд хандуулах үйл ажиллагаа
47. **Нууц** гэж Нийтэд ил тод болсноор хэн нэгний хууль ёсны эрх ашигт сөрөг нөлөө үзүүлдэг эсвэл үзүүлж болзошгүй мэдээлэл
48. **Мэдээлэл** гэж Юм эсвэл үзэгдлийн шинж тэмдэг эсвэл хэв шинжийг илэрхийлдэг, тодорхой утгыг агуулсан, бүтэцжүүлсэн багц өгөгдлүүд
49. **Шударга** гэж Зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд ёс зүй болон эрх зүйн хэм хэмжээг баримтлан дагаж мөрдөж буйг илэрхийлэх төлөв байдал
50. **Тусламж** гэж Тодорхой нөхцөлд бусдад дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор зайлшгүй шаардагдаж буй нөөцөөр нь хангах ажиллагаа

3. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлт

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд тодорхойлсон “Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын” томъёололд үндэслэн зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлтийг боловруулсан ба уг хэмжүүр үзүүлэлт нь Үндсэн хуульд тусгагдсан иргэдийн эрхийн хэрэгжилттэй шууд уялдаж буй юм. Үндсэн хуулийн 16-р зүйлд тусгагдсан 18 эрх, эрх чөлөөний заалтыг нэгж эрхүүдэд задлахад 97 эрх, эрх чөлөө тодорхойлогдсон ба тэдгээрээс 37 эрх, эрх чөлөө нь цагдаагийн үйл ажиллагаатай шууд хамааралтай байна. Дээрх 37 нэгж эрх, эрх чөлөө хэрэгжих орчин нөхцлийг бүрдүүлэхэд Цагдаагийн алба нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журмыг хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргээр оролцож байгаа буюу цагдаагийн албаны чиг үүрэг бүрэн хэрэгжээгүй тохиолдолд зөрчил, гэмт хэргийн тоо өснө гэх логикт үндэслэн 37 нэгж эрх бүрийг Зөрчлийн тухай хууль болон Эрүүгийн хуулийн гэмт хэрэг, зөрчлийн заалтуудтай уялдуулах замаар нэгж хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг тодорхойлсон болно. Энэхүү судалгааны үр дүнд давхардсан тоогоор нийт 132 хэмжүүр үзүүлэлт гарсан ба эдгээр хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг нэгтгэх замаар нэгж эрх тус бүрийн хэрэгжилтийг болон нийт цагдаагийн албаны зорилгын хэрэгжилтийг хэмжиж, дүгнэх боломжтой байна. Судалгааны багийн зүгээс нийт 132 хэмжүүрийг нэгтгэсэн индексийг Амар тайван байдлын индекс гэж нэрлэх саналыг дэвшүүлсэн.

Хүснэгт 1. Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлт

№	Үндсэн хуулийн заалт	№	Хүний эрх	Эрхийг зөрчиж буй гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо
16.1	Амьд явах эрхтэй	1	Монгол Улсын иргэн амьд явах эрхийн хэрэгжилтийн индекс	10000 хүнд ногдох Хүнийг алсан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Санаа сэтгэл хүчтэй цочрон давчдаж хүнийг алсан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Баривчлах, таслан зогсоох хэр хэмжээг хэтрүүлж хүнийг алсан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Хүнийг амиа хорлох нөхцөл байдалд хүргэсэн гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эх нярай хүүхдээ алсан гэмт хэргийн тоо

				10000 хүнд ногдох Хүний амь насыг болгоомжгүйгээр хохироосон гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Хууль бус үр хөндөлтийн улмаас хүний амь нас хохирсон тохиолдлын тоо
16.2	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй	2	Монгол Улсын иргэн эрүүл орчинд амьдрах эрхтэй	10000 хүнд ногдох Утаат тамхи татахыг хориглосон газар тамхи татсан зөрчлийн тоо
				1000 иргэн, хуулийн этгээдэд ногдох Утаат тамхийг худалдсан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Усны сан бүхий газарт хог хаягдал хаясан, эсхүл машин техник, бохир зүйл угаасан, эсхүл усны нөөцийг бохирдуулсан зөрчлийн тоо
				10000 тээврийн хэрэгсэлд ногдох техникийн хяналтын үзлэг тооллогод хамрагдаагүй тээврийн хэрэгслийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.1-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.12-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.14-т заасан гэмт хэргийн тоо
		3	Монгол Улсын иргэн аюулгүй орчинд амьдрах эрхтэй	10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.3-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.11.1.5-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.4-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.7-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.9-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.5-т заасан зөрчлийн тоо
10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.11-т заасан зөрчлийн тоо				
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.15-т заасан гэмт хэргийн тоо				

				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.6-т заасан гэмт хэргийн тоо		
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.11-т заасан гэмт хэргийн тоо		
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.16-т заасан гэмт хэргийн тоо		
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 20.13-т заасан гэмт хэргийн тоо		
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.19-т заасан зөрчлийн тоо		
		4	Монгол Улсын иргэн орчны бохирдолоос хамгаалуулах эрхтэй		10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 17.6.20-т заасан зөрчлийн тоо	
					10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7-т заасан зөрчлийн тоо 7.6.нутаг дэвсгэрийн аж ахуйн нэгж, байгууллагын хог хаягдал, цас, мөсийг хариуцан цэвэрлэх 50 метр хүртэлх нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдал, цас, мөсийг цэвэрлэх;	
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.1-т заасан гэмт хэргийн тоо	
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.2-т заасан гэмт хэргийн тоо	
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.4.1-т заасан гэмт хэргийн тоо	
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.9-т заасан гэмт хэргийн тоо	
		5	Монгол Улсын иргэн байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй		10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 24.9-т заасан гэмт хэргийн тоо	
					10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 7.15.8-т заасан зөрчлийн тоо	
		16.3	Хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй. Хувийн өмчийг хууль бусаар хураах, дайчлан авахыг хориглоно.	6	Монгол Улсын иргэн хөдлөх эд хөрөнгө шударгаар олж авах эрхтэй	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.7-т заасан зөрчлийн тоо
						10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.1-т заасан гэмт хэргийн тоо
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.2-т заасан гэмт хэргийн тоо						
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.3-т заасан гэмт хэргийн тоо						
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.4-т заасан гэмт хэргийн тоо						
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.5-т заасан гэмт хэргийн тоо						
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.6-т заасан гэмт хэргийн тоо						

				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.7-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.8-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.9-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.10-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.12-т заасан гэмт хэргийн тоо
		7	Монгол Улсын иргэн үл хөдлөх эд хөрөнгө шударгаар олж авах эрхтэй	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.7-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.1-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.2-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.3-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.4-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.8-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.9-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.10-т заасан гэмт хэргийн тоо
		8	Монгол Улсын иргэн хөдлөх эд хөрөнгө шударгаар эзэмших эрхтэй	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.4-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.8-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.9-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.7-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.12-т заасан гэмт хэргийн тоо
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.5-т заасан гэмт хэргийн тоо
		9	Монгол Улсын иргэн үл хөдлөх эд хөрөнгө шударгаар эзэмших эрхтэй	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.4-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.8-т заасан зөрчлийн тоо
				10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.9-т заасан зөрчлийн тоо

				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.1-т заасан гэмт хэргийн тоо	
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.2-т заасан гэмт хэргийн тоо	
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.3-т заасан гэмт хэргийн тоо	
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.4-т заасан гэмт хэргийн тоо	
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.8-т заасан гэмт хэргийн тоо	
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.9-т заасан гэмт хэргийн тоо	
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.10-т заасан гэмт хэргийн тоо	
		10	Монгол Улсын иргэн хөдлөх эд хөрөнгө шударгаар өмчлөх эрхтэй		10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.7-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.12-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.5-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.8-т заасан зөрчлийн тоо
					10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 8.9-т заасан зөрчлийн тоо
		11	Монгол Улсын иргэн үл хөдлөх эд хөрөнгө шударгаар өмчлөх эрхтэй		10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.1-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.2-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.3-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.4-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.8-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.9-т заасан гэмт хэргийн тоо
					10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 17.10-т заасан гэмт хэргийн тоо
		16.6	Эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй.	12	Монгол Улсын иргэн эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрхтэй.
				13	Монгол Улсын иргэн эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй.
10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 15.1-т заасан гэмт хэргийн тоо					
		10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн			

				15.2-т заасан гэмт хэргийн тоо				
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 15.4-т заасан гэмт хэргийн тоо				
16.8	Соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй.	14	Монгол Улсын иргэн соёлын үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй.	10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 25.1.1-т заасан гэмт хэргийн тоо				
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 25.2.1-т заасан гэмт хэргийн тоо				
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 25.3.1-т заасан гэмт хэргийн тоо				
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 25.5.1-т заасан гэмт хэргийн тоо				
				10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 25.7.1-т заасан гэмт хэргийн тоо				
16.10	нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.	15	Нийгмийн ашиг сонирхолын үүднээс сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.8 -т заасан зөрчлийн тоо				
				16	өөрсдийн ашиг сонирхолын үүднээс сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.8 -т заасан зөрчлийн тоо		
				17	Үзэл бодлын үүднээс сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй.	10000 хүнд ногдох Зөрчлийн тухай хуулийн 5.8 -т заасан зөрчлийн тоо		
16.11	Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй.	18	Улс төрийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй	10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 14.1-т заасан гэмт хэргийн тоо				
				19	Эдийн засгийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй.	10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 14.1-т заасан гэмт хэргийн тоо		
						20	Нийгэм соёлын амьдралын харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй.	10000 хүнд ногдох Эрүүгийн хуулийн 14.1-т заасан гэмт хэргийн тоо
								21
16.13	Халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй.	22	Монгол Улсын иргэн халдашгүй байх эрхтэй.	10000 хүнд ногдох хүн худалдаалах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо				
				10000 хүнд ногдох хүн хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо				
				10000 хүнд ногдох хүн барьцаалах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо				
				10000 хүнд ногдох хүн хүчээр алга болгох гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо				

				10000 хүнд ногдох хууль бусаар нэгжих, хураан авах, битүүмжлэхгэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо	
				10000 хүнд ногдох хууль бусаар нэгжих, хураан авах, битүүмжлэх гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо	
				10000 хүнд ногдох албадан хөдөлмөрлүүлэх гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо	
		23	Монгол Улсын иргэн чөлөөтэй байх эрхтэй.		10000 хүнд ногдох хүн заналхийлэх гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
					10000 хүнд ногдох бусдын орон байранд хууль бусаар нэвтрэн орох гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
					10000 хүнд ногдох зөвшөөрөлгүй гэрэл зураг авах, дуу, дүрс бичлэг хийж дамжуулах, тараах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
					10000 хүнд ногдох хувь хүний нууцад халдах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
					10000 хүнд ногдох хувь хүний нууцыг задруулахгэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
	10000 хүнд ногдох хууль бусаар мөрдөж мөшгих гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо				
	10000 хүнд ногдох худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо				
16.14	Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулаха ар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүд, эцэг эх, үр хүүхдийнхээ	24	Монгол Улсын иргэн хууль зүйн туслалцаа авах эрхтэй.	10000 хүнд ногдох хууль зүйн туслалцаатай холбоотой гарсан зөрчлийн тоо	
		25	Монгол Улсын иргэн нотлох баримтыг шалгуулах эрхтэй.	10000 хүнд ногдох нотлох баримт хуурамчаар үйлдсэн	
		26	Монгол Улсын иргэн шударга шүүхээр шүүлгэх эрхтэй.	10000 хүнд ногдох шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагаатай холбоотой гарсан гэмт хэргийн тоо	
		27	Монгол Улсын иргэн хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох эрхтэй.	10000 хүнд ногдох шүүх үйл ажиллагаатай холбоотой гарсан зөрчлийн тоо	
		28	Монгол Улсын иргэн шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах эрхтэй.	10000 хүнд ногдох шүүх үйл ажиллагаатай холбоотой гарсан зөрчлийн тоо	

	эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах, ноглох баримтыг шалгуулах, шударга шүүхээр шүүлгэх, хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах, уучлал хүсэх эрхтэй.			
16.15	Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй	29	Шашин шүтэх эрх чөлөөтэй	10000 хүнд ногдох төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хууль зөрчих гэмт хэргийн тоо
		30	Шашин эс шүтэх эрх чөлөөтэй	10000 хүнд ногдох шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөг зөрчсөнтэй холбоотой гэмт хэргийн тоо
16.16	Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.	31	Итгэл үнэмшилтэй байх эрх чөлөөтэй.	10000 хүнд ногдох шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөг зөрчсөнтэй холбоотой гэмт хэргийн тоо
		32	Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөтэй.	10000 хүнд ногдох үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэхтэй холбоотой илэрсэн гэмт хэргийн тоо
		33	Үг хэлэх эрх чөлөөтэй.	10000 хүнд ногдох үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэхтэй холбоотой илэрсэн гэмт хэргийн тоо
		34	Хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөтэй	10000 хүнд ногдох үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэхтэй холбоотой илэрсэн гэмт хэргийн тоо
		35	Тайван жагсаал хийх эрх чөлөөтэй.	10000 хүнд ногдох Жагсаал цуглаан зохион байгуулах журмыг зөрчсөн тохиолдлын тоо
		36	Тайван цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.	10000 хүнд ногдох Жагсаал цуглаан зохион байгуулах журмыг зөрчсөн тохиолдлын тоо
16.18	Улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх	37	Улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих эрхтэй.	10000 хүнд ногдох хүн худалдаалах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
				10000 хүнд ногдох хүн хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
				10000 хүнд ногдох хүн барьцаалах гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо

	орондоо буцаж ирэх эрхтэй.			10000 хүнд ногдох хүн хүчээр алга болгох гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдлын тоо
--	----------------------------	--	--	--

4. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талууд

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны оролцогч талуудыг тодорхойлохдоо Цагдаагийн байгууллагын эрхэм зорилгыг хэрэгжүүлэх арга замыг суурь үндэслэл болгон ашиглав. Тухайлбал Цагдаагийн байгууллага нь “Үндсэн хуулийн 38.2.7-р заалтын хүрээнд иргэдийн оролцоотойгоор нийгмийн хэв журмыг сахиулах” ёстой бөгөөд энэхүү арга замыг хэрэгжүүлэхэд Цагдаагийн байгууллага, Иргэн, бусад байгууллага, аж ахуй нэгжүүд үүрэг хүлээх шаардлагатай юм.

Цагдаагийн байгууллага болон иргэний нарийвчилсан ангилал болон түүний хүлээх үүрэг нь Үндсэн хууль, Цагдаагийн албаны тухай хууль болон холбогдох бусад хууль, дүрэм, журамд тусгагдсан байгаа тул судалгааны ажлаар түүнийг өөрчлөх оролдлого хийлгүй, бусад оролцогч талуудыг нарийвлах, чиг үүргийг Цагдаагийн байгууллагатай уялдуулан боловсруулав.

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны оролцогч талууд:

Цагдаагийн алба	1. Цагдаагийн төв байгууллага түүний харьяа алба, нэгж, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн газар, хэлтэс
Иргэн	2. Иргэд
Нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	3. Нэгдсэн бодлого, манлайллын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг a. Ерөнхийлөгч b. УИХ c. Засгийн газар d. Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага e. Засаг дарга 4. Эвлэлдэн нэгдэх, төлөөлөх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 5. Гомдол, санал, хүсэлтийг хүлээн авах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 6. Системийн оношилгоог хийж, шийдвэрлэх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг a. Иргэний зөвлөл 7. Ариутгах татуургын дэд бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 8. Усан хангамжийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 9. Дулаан хангамжийн дэд бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 10. Эрчим хүчний үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 11. Хог хаягдлын менежмент, тохижилт, цэвэрлэгээний үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 12. Зам тээвэр, шуудан, ложистикийн дэд бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 13. Дохиолол, харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 14. Байгалийн гамшигаас хамгаалах бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 15. Орон зайн төлөвлөлт, газрын харилцааг зохицуулах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 16. Системийн нийтлэг өгөгдлийг бүртгэх, боловсруулах, хадгалах, түгээх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 17. Боловсролын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг 18. Эрдэм шинжилгээ, судалгаа, инновацийг дэмжих үйлчилгээ

- үзүүлэгч бүлэг
19. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 20. Соёл, урлагийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 21. Спортын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 22. Байгаль орчны менежментийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 23. Нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 24. Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 25. Хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 26. Сэтгүүл зүй, хэвлэл, мэдээллийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 27. Шашны үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 28. Бүс нутаг, олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжих үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 29. Барилга, байгууламжийг бүтээн байгуулах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 30. Зочлох үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 31. Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг
 32. Худалдааны үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг

5. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх чиг үүргүүд болон тэдгээрийг уялдуулах АБТ-ийн жишиг загварыг тодорхойлох

Цагдаагийн төв байгууллага, түүний харьяа алба, нэгжийн чиг үүргийг тодорхойлохдоо Цагдаагийн байгууллагын зохион байгуулалтын бүтцийн зураглалыг ашиглан түүнд системийн шинжилгээг хийх эхний оролдлогыг хийсэн. Гэвч зохион байгуулалтын бүтцэд байгаа алба, нэгжүүдийн чиг үүргийн датаг бүрэн цуглуулж чадаагүй тул Цагдаагийн 8 албаны чиг үүрэгт системийн шинжилгээг хийж давхардал, зөрчлийг илрүүлсэн.

Системийн инженерчлэлийн аргаар шалгахад чиг үүргүүдэд байгаа нийтлэг доголдол:

1. Хуулиар харьяалуулсан ... гэсэн тодотгол нь хэт ерөнхий, цаашлаад олон асуудлуудыг үүсгэх боломжтой байна.
2. Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журмыг хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийг бүх албадууд хүлээж, тэдгээрийг мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах үүргийг тухайлсан албадууд нь хариуцаж байгаа нь үүргийн давхардал, зөрчил, хийдэл үүсгэхээр байна.
3. Чиг үүргүүдийн томъёололыг жигдрүүлээгүй тул үүрэг орхигдох, давхардах суурь шалтгаан болж байна.

Хүснэгт 2. Цагдаагийн төв байгууллагын харьяа албаны чиг үүргийн матриц

№	Цагдаагийн алба	Албаны батлагдсан чиг үүргийн томъёолол
1	Эрүүгийн цагдаагийн алба	Хэрэг бүртгэлтийн чиглэлээр мөрдөн шалгах ажиллагааг хариуцан явуулах, Нууц, далд аргаар үйлдэгдсэн болон тодорхой төрөл /эдийн засаг, зохион байгуулалттай гэмт бүлэг, хүн худалдаалах, цахим, нийтийн аюулгүй байдлын эсрэг, хүнийг алах, хулгайлах зэрэг/- ийн гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох ажиллагааг хариуцан зохион байгуулах, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах.
2	Мөрдөн байцаах алба	Хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийн талаарх гомдол, мэдээлэл хүлээн авах, хүнд гэмт хэрэг, залилах, хулгайлах, хүрээлэн буй орчны эсрэг, тусгай субъектын эсрэг гэмт хэрэг болон мөрдөн байцаалтын чиглэлээр мөрдөн шалгах ажиллагааг хариуцан явуулах, гэмт хэргийг таслан зогсоох,

		урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдэгдсэн шалтгаан нөхцөлийг тогтоож, арилгуулах зорилгоор иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагад мэдэгдэл өгч, үр дүнг тооцох ажлыг зохион байгуулах, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах.
3	Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах алба	Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, хуулиар харьяалуулсан зөрчлийг шалган шийдвэрлэх, эргүүл, хамгаалалтын үйл ажиллагааг хариуцан хэрэгжүүлэх бодлого, арга зүй, стандарт, зөрчил шалган шийдвэрлэх үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, заавар, зөвлөмжийг боловсруулах, боловсронгуй болгох, эрүүлжүүлэх, саатуулах байрны үйл ажиллагаанд хяналт тавих, олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны бодлого, арга зүйг нэгтгэн зохион байгуулах, нутгийн захиргааны болон төрийн бус байгууллагаас зохион байгуулж байгаа гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх, Хүний амь нас, эрүүл мэнд, байгаль орчин, нийгэм, улс орны эрх ашигт ноцтой хор уршиг, хохирол учруулж болзошгүй аюулыг арилгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, дипломат төлөөлөгчийн газрыг хамгаалах, хамгаалалт хийх, эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрээр жагсаал, цуглааныг албадан тараах талаар үйл ажиллагааг зохион байгуулах, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах.
4	Тээврийн цагдаагийн алба	Монгол Улсын тээврийн салбарын цагдаагийн байгууллагад хамаарах хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг нэгдсэн удирдлагаар зохион байгуулах, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, тээврийн салбарт гарч буй гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх.
5	Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын алба	Мэдээллийн сан бүрдүүлэх, цугларсан мэдээлэлд дүн шинжилгээ, судалгаа хийх, лавлагаа гаргах, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, удирдлагын үйл ажиллагаанд шаардлагатай санал, дүгнэлт, зөвлөмж, шийдвэрийн төсөл боловсруулах, цагдаагийн байгууллагын техник, технологийн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлж, бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, байгууллагын шуудан харилцаа, холбооны найдвартай, хэвийн ажиллагааг хангах, цагдаагийн тусгай дугаарын утсанд иргэдээс ирүүлсэн гомдол, мэдээллийг хүлээн авах, бүртгэх
6	Экологийн цагдаагийн алба	Хүрээлэн байгаа орчны аюулгүй байдлыг хангах, биологийн төрөл зүйлийн амьтан, ургамлыг хамгаалах, энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, шалган шийдвэрлэх, урьдчилан сэргийлэх, байгаль экологид учрах хохирлыг бууруулах.
7	Зөрчлийн хэрэг бүртгэх алба	Зөрчил шалган шийдвэрлэх хуулиар харьяалуулсан зөрчлийн талаарх гомдол, мэдээллийг хүлээн авах, бүртгэх, зөрчлийн хэрэг бүртгэх ажиллагааг хариуцан явуулах, зөрчлийг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх, зөрчил үйлдэгдсэн шалтгаан нөхцөлийг тогтоох, арилгуулах зорилгоор иргэн, аж ахуй нэгж, байгууллагад даалгавар хүргүүлэх, үр дүнг тооцох ажлыг зохион байгуулах, дүн шинжилгээ, судалгаа хийх, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйгээр хангах
8	Санхүү, ар талын алба	Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд шаардагдах хөрөнгө оруулалт, төсвийн тогтвортой байдлыг хангах бодлого боловсруулах, байгууллагын жилийн төвлөрсөн болон хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны төсөв, санхүүжилтийг хуваарилах, зарцуулалт, гүйцэтгэлд хяналт тавих, цагдаагийн байгууллага, алба хаагчийн ажил үүргээ хэвийн гүйцэтгэх нөхцөлийг бүрдүүлэх, хангалт, үйлчилгээг зохион байгуулах.

Эх сурвалж: Код 100.ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ЧИГ ҮҮРЭГ, ЭРХ ХЭМЖЭЭГ ТОДОРХОЙЛОХ

Системийн инженерчлэлийн аргаар албадуудын чиг үүргийг уялдуулах, зөрчлийг арилгах ажлыг гүйцэтгэхэд хүндрэл үүссэн, тэр дундаа Цагдаагийн байгууллагын дотоод үйл ажиллагааг нарийн мэдэхгүй, албадуудын чиг үүрэг давхардах нь зүй ёсны хэрэг эсэхэд дүгнэлт гаргаж чадахгүй байсан тул Цагдаагийн алба өөрийн нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд гарцаагүй гүйцэтгэх ёстой суурь үйлдлүүдийг тодорхойлов. Үүнд:

1. Оролцогч талуудыг нэгдсэн бодлогоор хангах, оролцогч талуудын гүйцэтгэх үүргүүдийг уялдуулах, зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай суурь нөөцөөр хангах
2. Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай тухайлсан үүргүүдийг гүйцэтгэх
3. Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд нөлөө үзүүлэх өгөгдлийг цуглуулах, бүртгэх, боловсруулах, түгээх

4. Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааны гүйцэтгэл болон үр дүнг нэгдсэн хэмжүүрээр хэмжих, оролцогч талуудад түгээх
5. Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааны доголдлыг илрүүлэх, түүнийг оношилох, засаж сайжруулах

Дээр тодорхойлсон үйлдлүүдийг зорилгоо хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд гарцаагүй мөрдөх суурь аксиомуудад үндэслэн гаргасан бөгөөд эдгээр үйлдлийг гүйцэтгэх албан тушаалтныг томилох, үүргийг албажуулах шаардлагатай.

6. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх үүргүүдийн харилцан уялдааны матриц

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд үүрэг хүлээн оролцох нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэгт хамаарах оролцогч талуудын үүргийг тодорхойлохдоо тухайн оролцогч талуудын үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлийг Үндсэн хууль, холбогдох хууль, Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаатай логикийн хувьд уялдуулан боловсруулав.

Хүснэгт 3. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүлээх үүргүүдийн харилцан уялдааны матриц

	Нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгч оролцогч талууд		Оролцогч талуудын чиг үүрэг
1	Нэгдсэн бодлого, манлайллын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлгийн чиг үүрэг	Ерөнхийлөгч	Бүх нийтийн эв нэгдлийг илэрхийлэх үүргийг хэрэгжүүлэх замаар Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах
		Улсын Их Хурал	Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд шаардлагатай хуулийг батлах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах, тусгайлан эрх олгосон асуудлаар хяналт тавих замаар цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
		Засгийн газар	Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд шаардлагатай бодлого, журам, нормыг батлах, алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах, санхүү, материал, техник хангамжийн хэвийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх замаар цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
		Засаг дарга, Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага	Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд шаардлагатай мэдлэг болон санхүүгийн нөөцөөр туслалцаа үзүүлэх, тусгайлан эрх олгосон асуудлаар хяналт тавих замаар цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
2	Системийн оношилгоог хийж, шийдвэрлэх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Иргэний зөвлөл	Цагдаагийн байгууллагын зорилт, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд хяналт тавих, дүн шинжилгээ хийх, сайжруулах санал гаргах замаар цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх
3	Эвлэлдэн нэгдэх, төлөөлөх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг		Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай эвлэлдэн нэгдэх,

		төлөөлөх үйлчилгээг хүртээмжтэй, шуурхай, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
4	Гомдол, санал, хүсэлтийг хүлээн авах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай гомдол, санал, хүсэлтийг хүлээн авах үйлчилгээг хүртээмжтэй, шуурхай, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
5	Ариутгах татуургын дэд бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай ариутгах татуургын дэд бүтцийн үйлчилгээг хүртээмжтэй, шуурхай, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
6	Усан хангамжийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай усан хангамж, ашиглалт, цэвэрлэх үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
7	Дулаан хангамжийн дэд бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай дулаан хангамжийн үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
8	Эрчим хүчний үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
9	Хог хаягдлын менежмент, тохижилт, цэвэрлэгээний үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хог хаягдлын менежмент, тохижилтийн үйлчилгээг шуурхай, хүртээмжтэй, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
10	Зам тээвэр, шуудан, ложистикийн дэд бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай тээвэр, ложистикийн үйлчилгээг шуурхай, хүртээмжтэй, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
11	Дохиолол, харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай харилцаа холбооны үйлчилгээг шуурхай, хүртээмжтэй, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
12	Байгалийн гамшигаас хамгаалах бүтцийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай байгалийн гамшигаас хамгаалах бүтцийн үйлчилгээг

		шуурхай, хүртээмжтэй, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
13	Орон зайн төлөвлөлт, газрын харилцааг зохицуулах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай Орон зайн төлөвлөлт, газрын харилцааг зохицуулах үйлчилгээг шуурхай, хүртээмжтэй, тасралтгүй, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
14	Системийн нийтлэг өгөгдлийг бүртгэх, боловсруулах, хадгалах, түгээх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай системийн нийтлэг өгөгдлийг бүртгэх, боловсруулах, хадгалах, түгээх үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх, үйлчилгээндээ инноваци нэвтрүүлж, чанарыг тасралтгүй сайжруулах
15	Боловсролын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай боловсролын үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
16	Эрдэм шинжилгээ, судалгаа, инновацийг дэмжих үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай эрдэм шинжилгээ, судалгаа, инновацийг дэмжих үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх, үйлчилгээндээ инноваци нэвтрүүлэх замаар чанарыг тасралтгүй сайжруулах
17	Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
18	Соёл, урлагийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай соёл урлагийн үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
19	Спортын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай спортын үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
20	Байгаль орчны менежментийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай байгаль, орчны менежментийн үйлчилгээг хүртээмжтэй,

		тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх, үйлчилгээндээ инноваци нэвтрүүлж, чанарыг тасралтгүй сайжруулах
21	Нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх, үйлчилгээндээ инноваци нэвтрүүлэх замаар чанарыг тасралтгүй сайжруулах
22	Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай төрийн цэргийн болон хууль сахиулах үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх, үйлчилгээндээ инноваци нэвтрүүлэх замаар чанарыг тасралтгүй сайжруулах
23	Хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай аэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
24	Сэтгүүл зүй, хэвлэл, мэдээллийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай сэтгүүл зүйн үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
25	Шашны үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай шашны үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
26	Бүс нутаг, олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжих үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай бүс нутаг, олон улсын хамтын ажиллагааг дэмжих үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
27	Барилга, байгууламжийг бүтээн байгуулах үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай барилга, бүтээн байгуулалтыг байгуулах үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх, үйлчилгээндээ инноваци нэвтрүүлж, чанарыг тасралтгүй сайжруулах

28	Зочлох үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай зочлох үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
29	Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүгийн үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдөхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх
30	Худалдааны үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг	Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай худалдааны үйлчилгээг хүртээмжтэй, тасралтгүй, шуурхай, өрсөлдхүйц нөхцөлөөр үзүүлэх

7. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд баримтлах системийн зарчмууд

Аливаа тогтолцоо нь зорилгоо тогтвортой, тууштай хэрэгжүүлэх чадвараа хадгалахын тулд үйл ажиллагаагаа тодорхой зарчимд нийцүүлэх хэрэгцээ, шаардлага үүсдэг. Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааг тогтолцоог гэж авч үзвэл системийн инженерчлэлийн аргачлалын хүрээнд дараах 5 зарчмыг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлснээр зорилгоо тогтвортой, тууштай хэрэгжүүлэх суурь нөхцөл бүрдэнэ. Үүнд:

1. Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгод нийцсэн байх ёстой;
2. Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хэмжигдэхүйц/ шалгаж болохуйц байх ёстой;
3. Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл нь заавал биелэгдэх хэв шинжтэй байх ёстой;
4. Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь тухай бүр бүртгэж, баримтжуулах боломжтой байх ёстой;
5. Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүйн гүйцэтгэл нь урамшуулал, хариуцлагын шийдэлтэй шууд хамааралтай байх ёстой;

8. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

Хэв шинж гэж зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд заавал хэвшүүлвэл зохих, бусад үйл ажиллагаанаас ялгаруулах чанарын утгыг хэлнэ.

Энэхүү судалгаагаар цагдаагийн үйл ажиллагаанд бүрдүүлвэл зохих дараах 4 төрөлд ангилан боловсрууллаа.

1. Зорилгоо хэрэгжүүлэх чадвартай системийн бүрдүүлвэл зохих
2. Хууль тогтоомжийн хүрээнд бүрдүүлвэл зохих
3. Олон улсын стандартын дагуу бүрдүүлвэл зохих
4. Дижитал байгууллагын засаглалын бүрдүүлвэл зохих

8.1. Зорилгоо хэрэгжүүлэх чадвартай системийн бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

Нийгмийн нэгж систем зорилгоо тууштай хэрэгжүүлэх чадвартай болж төлөвшихийн тулд тодорхой хэв шинжүүдийг бүрдүүлсэн байвал зохино. Тэдгээр хэв шинжүүд нь зорилгыг албадан хэрэгжүүлэх аксиом буюу системийн суурь 5 дэд тогтолцоо, түүний нарийвчилсан 40 хэв шинжид үндэслэдэг. Тухайлбал:

1. Зорилгын тайллын дэд тогтолцооны 7 хэв шинж
2. Мэдээллийн урсгалын дэд тогтолцооны 10 хэв шинж
3. Үүргийн гүйцэтгэлийн дэд тогтолцооны 6 хэв шинж
4. Эргэх холбооны дэд тогтолцооны 6 хэв шинж
5. Хэмжүүр үзүүлэлтийн дэд тогтолцооны 11 хэв шинж

Дээрх хэв шинжүүдийг цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаатай нийцүүлэн тохируулан өөрчлөв.

Хүснэгт 4. Цагдаагийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангах суурь 40 хэв шинж

Зорилгыг албадан хэрэгжүүлэх 5 аксиом	Системийн суурь 5 дэд тогтолцоо		№	Код	Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд
1. Оролцогч талууд нэгдмэл зорилготой байснаар систем оршин тогтноно.	ЗТ	А. Зорилгын тайллын дэд тогтолцоо	1	ЗТ.1	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилго нь албан ёсоор баталгаажсан байх ёстой
			2	ЗТ.2	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг дэд зорилгуудад задалж томъёолсон байх ёстой.
			3	ЗТ.3	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд мөрдөгдөх тодорхой зарчмуудыг тодорхойлсон байх ёстой
			4	ЗТ.4	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын ойлголт бүрийг задалж томъёолсон байх ёстой
			5	ЗТ.5	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилго нь оролцогч бүрт нэг мөр ойлгогддог байх ёстой
			6	ЗТ.6	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилго нь оролцогч талуудын нийтлэг ашиг сонирхлыг тусгасан байх ёстой
			7	ЗТ.7	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын томъёолол нь тоон хэлбэрлүү шилжүүлж болохуйц ойлголтуудаар илэрхийлэгдсэн байх ёстой
2. Үүргээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай чанартай мэдээллүүдийг цуглуулж, боловсруулж, түгээдэг байснаар нэгдмэл зорилго	МУ	Б. Мэдээллийн урсгалын дэд тогтолцоо	8	МУ.1	Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд урсаж байгаа мэдээлэл нь бодит баримтаар илэрхийлэгддэг байх ёстой
			9	МУ.2	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд нөлөө үзүүлэх өгөгдөл, мэдээллийг цуглуулж, бүртгэдэг байх ёстой.
			10	МУ.3	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд нөлөө үзүүлэх өгөгдөл, мэдээллийг шуурхай цуглуулж, бүртгэдэг байх ёстой.

хэрэгжинэ.			11	МУ.4	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд нөлөө үзүүлэх өгөгдөл, мэдээллийг бүрэн цуглуулж, бүртгэдэг байх ёстой.
			12	МУ.5	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд нөлөө үзүүлэх өгөгдөл, мэдээллийг цуглуулж, ангилж бүртгэдэг байх ёстой.
			13	МУ.6	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх явцад бүртгэгдсэн мэдээллийг боловсруулдаг байх ёстой.
			14	МУ.7	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх явцад бүртгэгдсэн мэдээллийг шуурхай/тухай бүр боловсруулдаг байх ёстой.
			15	МУ.8	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргийг гүйцэтгэхэд шаардлагатай мэдээллийг түгээдэг байх ёстой
			16	МУ.9	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргийг гүйцэтгэхэд шаардлагатай мэдээллийг тухай бүр/шуурхай түгээдэг байх ёстой
			17	МУ.10	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргийг гүйцэтгэхэд шаардлагатай мэдээллийг хүртээмжтэйгээр түгээдэг байх ёстой
3. Заавал гүйцэтгэгддэг үүргүүдийг гүйцэтгэснээр нэгдмэл зорилго хэрэгжинэ.	ҮТ	В. Үүргийн дэд тогтолцоо	18	ҮТ.1	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нь албадан гүйцэтгэгддэг үйлдлүүд /үүргүүд/-ээс бүрдсэн байх ёстой
			19	ҮТ.2	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргүүдийг нийтлэг хэв шинжүүдээр нь ангилж тодорхойлсон байх ёстой
			20	ҮТ.3	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргүүд нь бие биентэйгээ уялдсан байх ёстой.
			21	ҮТ.4	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргүүдийн гүйцэтгэлийг тоон утгаар хэмжиж болдог байх ёстой.
			22	ҮТ.5	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргүүдийг тухайн үүргийг хүлээсэн оролцогч бүр хүлээн зөвшөөрсөн байх ёстой
			23	ҮТ.6	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргүүдийг гүйцэтгэхэд шаардлагатай нөөцийг бүрдүүлэх чадвартай байх ёстой.
4. Зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа нь байнга төгөлдөрждөг байснаар нэгдмэл зорилго урт хугацаанд,	ЭХ	Г. Эргэх холбооны дэд тогтолцоо	24	ЭХ.1	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийн үр дүн нь оролцогч талуудын ашиг сонирхлыг хангахад шууд нөлөө үзүүлдэг байх ёстой
			25	ЭХ.2	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үүргүүдийн биелэлт нь оролцогч талуудын ашиг сонирхлыг хангахад шууд нөлөө үзүүлдэг байх ёстой.

тогтвортой хэрэгжинэ.			26	ЭХ.3	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцогч талуудыг урт хугацаанд тогтвортой хамтран ажиллахыг сэдэлжүүлсэн байх ёстой
			27	ЭХ.4	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцогч талуудыг урт хугацаанд үр дүнтэй хамтран ажиллахыг сэдэлжүүлсэн байх ёстой
			28	ЭХ.5	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтэд учирч буй доголдол, зөрчлийг үүсгэж байгаа шалтгааныг оролцогч талууд тухай бүр олж тогтоодог байх ёстой
			29	ЭХ.6	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтэд учирч буй доголдол, зөрчлийг үүсгэж байгаа шалтгааныг арилгахад чиглэсэн ажлуудыг төлөвлөдөг байх ёстой.
5. Зорилгын хэрэгжилтийн гүйцэтгэл болон үр дүнг хэмждэг байснаар нэгдмэл зорилго хэрэгжинэ.	ХҮ	Д. Хэмжүүр үзүүлэлтүүдийн дэд тогтолцоо	30	ХҮ.1	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийг бүх оролцогч бүрийн үүргийн гүйцэтгэлийн нийлбэрээр хэмждэг байх ёстой.
			31	ХҮ.2	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийн хэмжүүрүүд нь баримт, фактад суурилсан байх ёстой.
			32	ХҮ.3	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийн хэмжүүрүүд нь тоон утгаар хэмжигддэг байх ёстой.
			33	ХҮ.4	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг хэмждэг байх ёстой.
			34	ХҮ.5	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийн үр дүн нь оролцогч талуудын ашиг сонирхлыг тусгасан олон хэмжээст хэмжүүрүүдээр хэмжигддэг байх ёстой.
			35	ХҮ.6	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийн үр дүнг оролцогч талууд нийтлэг хэмжүүрээр хэмждэг байх ёстой
			36	ХҮ.7	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнгийн хэмжүүрүүд нь баримт, фактад суурилсан байх ёстой.
			37	ХҮ.8	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнгийн хэмжүүрүүд нь тоон утгаар хэмжигддэг байх ёстой.
			38	ХҮ.9	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнгийн хэмжүүрүүдийн тэмүүлэх түвшин нь тодорхой байх ёстой.
			39	ХҮ.10	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны гүйцэтгэл /шалтгаан/ болон үр дүн /үр дагавар/ нь тус тусдаа хэмжүүртэй байх ёстой.

			40	ХҮ.11	Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үр дүн ба гүйцэтгэлийн хоорондын хамаарлыг хэмждэг хэмжүүртэй байх ёстой.
--	--	--	----	-------	--

8.2. Хууль тогтоомжийн хүрээнд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

Үндсэн хуульд заасан цагдаагийн үйл ажиллагаанд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүдийг нэгтгэн доорх хүснэгтэд оруулав.

Хүснэгт 5. Хууль тогтоомжийн хүрээнд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

№	Үндсэн хуулийн заалт	Хэв шинжүүд
1	14.1.Монгол Улсад хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байна.	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх эрхийг зөрчихгүй байх ёстой;
2	14.2.Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна.	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх ёстой;
3	16.1/амьд явах эрхтэй. Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулснаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний амьд явах эрхийг хууль бусаар зөрчихгүй байх ёстой;
4	16.2/эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний эрүүл, аюулгүй амьдрах эрхийг зөрчихгүй байх ёстой;
5	16.3/хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй. Хувийн өмчийг хууль бусаар хураах, дайчлан авахыг хориглоно. Төр, түүний эрх бүхий байгууллага нь нийгмийн зайлшгүй хэрэгцээг үндэслэн хувийн өмчийн эд хөрөнгийг дайчлан авбал нөхөх олговор, үнийг төлнө;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
6	16.4/ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхтэй. Хэнийг ч хууль бусаар албадан хөдөлмөрлүүлж болохгүй;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэдийн хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
7	16.5/өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах эрхтэй;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэдийн өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;

8	16.6/эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй. Иргэдэд эмнэлгийн төлбөргүй тусламж үзүүлэх болзол, журмыг хуулиар тогтооно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэдийн эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхийг зөрчихгүй байх ёстой;
9	16.7/сурч боловсрох эрхтэй. Төрөөс бүх нийтийн ерөнхий боловсролыг төлбөргүй олгоно. Иргэд төрөөс тавих шаардлагад нийцсэн хувийн сургууль байгуулан ажиллуулж болно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэдийн сурч боловсрох эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
10	16.8/соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй. Зохиогч, шинэ бүтээл, нээлтийн эрхийг хуулиар хамгаална;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэн бүрийн соёл урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
11	16.9/шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй. Сонгох эрхийг арван найман наснаас эдэлнэ. Сонгогдох насыг төрийн зохих байгууллага, албан тушаалд тавих шаардлагыг харгалзан хуулиар тогтооно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэн бүрийн шууд буюу төлөөлөгчийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
12	16.10/нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй. Нам, олон нийтийн бусад бүх байгууллага нийгэм, төрийн аюулгүй байдлыг сахиж, хуулийг дээдлэн биелүүлнэ.	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэдийн сайн дураар эвлэлдэн нэгдэх эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
13	Аль нэгэн нам, олон нийтийн бусад байгууллагад эвлэлдэн нэгдсэний төлөө болон гишүүний нь хувьд хүнийг ялгаварлан гадуурхах, хэлмэгдүүлэхийг хориглоно. Төрийн зарим төрлийн алба хаагчийн намын гишүүнийг түдгэлзүүлж болно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь улс төрөөс ангид байх ёстой;
14	16.12/төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй. Төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хуулийн дагуу шийдвэрлэх үүрэгтэй;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэний өргөдөл, гомдол гаргах эрхийг зөрчихгүй байх ёстой;
15	16.13/халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй. Баривчилсан шалтгаан, үндэслэлийг баривчлагдсан хүн, түүний гэр бүлийнхэн, өмгөөлөгчид нь хуульд заасан хугацаанд мэдэгдэнэ. Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;

16		Цагдаагийн алба хаагч нь хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжлохгүй байх ёстой;
17	16.14/Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүд, эцэг эх, үр хүүхдийнхээ эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах, нотлох баримтыг шалгуулах, шударга шүүхээр шүүлгэх, хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах, уучлал хүсэх эрхтэй. Өөрөө өөрийнхөө эсрэг мэдүүлэг өгөхийг шаардах, мэдүүлэг гаргуулахаар шахалт үзүүлэх, хүч хэрэглэхийг хориглоно. Гэм буруутай нь хуулийн дагуу шүүхээр нотлогдох хүртэл хэнийг ч гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож үл болно. Гэм буруутны ял зэмлэлийг түүний гэр бүлийн гишүүд, төрөл саданд нь халдаан хэрэглэхийг хориглоно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүд, эцэг эх, үр хүүхдийнхээ эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах, нотлох баримтыг шалгуулах, шударга шүүхээр шүүлгэх, хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах, уучлал хүсэх эрхийг зөрчихгүй байх ёстой;
18		Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь гэм буруутай этгээдийн ял зэмлэлийг түүний гэр бүлийн гишүүд, төрөл саданд халдаахгүй байх ёстой;
19	16.15/шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөг зөрчихгүй байх ёстой;
20	16.16/итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй. Жагсаал, цуглаан хийх журмыг хуулиар тогтооно;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэний итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
21	16.17/төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална;	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэний төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхийг хязгаарлахгүй байх ёстой;
22		Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хууль ёсны дагуу хамгаалдаг байх ёстой;

23	16.18/улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхтэй. Гадаадад явах, оршин суух эрхийг үндэсний болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн хэв журмыг хамгаалахын тулд зөвхөн хуулиар хязгаарлаж болно.	Цагдаагийн алба хаагчийн үйлдэл, эс үйлдэхүй нь иргэний улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхийг хууль бусаар хязгаарлахгүй байх ёстой;
24	19.1.1.Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.	Цагдаагийн албаны бүх чиг үүргүүд Үндсэн хуулийн 19.1-т тогтоосон төрийн үндсэн үүрэгт нийцдэг байх ёстой
25	19.3.Хүн эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөөг хохироож, нийгмийн хэв журмыг гажуудуулж болохгүй.	Үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөөг хохироох, нийгмийн хэв журмыг гажуудуулах үйл ажиллагааг Цагдаагийн алба хаагч таслан зогсоох ёстой;
26	47.2.Ямар ч нөхцөлд хуулиас гадуур шүүх байгуулах, шүүх эрх мэдлийг өөр байгууллага эрхлэн хэрэгжүүлэхийг хориглоно.	Цагдаагийн алба хаагч нь шүүхийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхгүй байх ёстой;

8.3. Олон улсын стандартыг хангахын тулд бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд мөрдөгддөг дараах 3 олон улсын стандартын хүрээнд хэв шинжүүдийг тодорхойллоо. Хэв шинжийн дэлгэрэнгүйг хүснэгт 9-т тусгав.

1. Нэгдсэн үндэсний байгууллагаас боловсруулсан “ **Хууль сахиулах үйл ажиллагааны хүний эрхийн олон улсын стандарт** ” - 220 хэв шинж
2. Женевийн ардчилсан зэвсэгт хүчний хяналтын төвөөс боловсруулсан “ **Хууль сахиулах олон улсын дүрэм, стандарт** ” - 161 хэв шинж
3. Улаан загалмайн нийгэмлэгээс боловсруулсан “ **Ардчилсан цагдаагийн байгууллагын мөрдөх олон улсын стандарт** ” - 133 хэв шинж

Хүснэгт 6. Олон улсын стандартын дагуу цагдаагийн байгууллагын бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

№	Бүлэг	№	Цагдаагийн байгууллагын бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд
1	Галт зэвсэг болон хүч хэрэглэх	1	Зайлшгүй тохиолдолд буюу хүний амь насанд эрсдэлд орсон үед галт зэвсэг хэрэглэхдээ цагдаагийн алба хаагч нь галт зэвсгийг хэрэглэх гэж буйгаа сануулан, үйлдлийг зогсоох хугацааг гэмт хэрэг үйлдэгчид өгдөг байх ёстой
		2	Цагдаагийн алба хаагч нь гэмтэж бэртсэн болон хохирсон аливаа хүнд түргэн тусламж үзүүлэх, гэмтсэн болон хохирогчийн хамаатан садан, ойр дотны хүмүүст шуурхай мэдэгдэх үүрэгтэй байх
		3	Цагдаагийн байгууллага нь галт зэвсэг ашиглах болон хүч хэрэглэх стандартыг тодорхойлж, алба хаагчдыг сургадаг байх ёстой.
		4	Цагдаагийн алба хаагч нь хүч хэрэглэх шалгалт болон сэтгэл зүйн тестийг давсны дараа хүч хэрэглэх болон галт зэвсэг биедээ авч явах ёстой.
		5	Галт зэвсэг хаясан тохиолдолд шуурхай эрх бүхий байгууллагад нэн даруй

			мэдэгдэх ёстой.
		6	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид хүч хэрэглэх шаардлага тулгарсан үед хийсэн үйлдэлдээ бүрэн хариуцлага хүлээдэг байх
		7	Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтан дараахь тохиолдлоос бусад тохиолдолд хүний эсрэг галт зэвсэг, амь насыг хөнөөх, хүч хэрэглэхийг хориглоно: -Амь насаа алдах, хүнд гэмтэл учруулах аюулаас өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах зорилгоор хууль ёсны үйл ажиллагаа явуулах; -Амь насанд ноцтой аюул учруулсан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх; -Аюул учруулж, эрх мэдлийг нь эсэргүүцэж байгаа хүнийг баривчлах; эсвэл түүний зугтахаас урьдчилан сэргийлэх
		8	Хууль сахиулах байгууллага нь хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчдийн хүч болон галт зэвсэг хэрэглэх нөхцлийг бүрдүүлэх үйл ажиллагааны тогтолцоог бүрдүүлэх ёстой.
		9	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид галт зэвсэг хэрэглэх боловсрол, сургалтын дагуу өндөр стандартыг ханган ажилдаг байх ёстой.
		10	Галт зэвсгийг хууль ёсны бөгөөд зохих ёсоор ашиглах хариуцлага нь галт зэвсгийг хууль эрх зүйн хүрээнд, амьд явах эрхийг дээд зэргээр харгалзан ашиглахын тулд урьдчилан сэргийлэх бүх арга хэмжээг командлагч авах ёстой
		11	Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн, сэжигтэй этгээдийг хууль ёсны дагуу баривчлах, баривчлахад туслах зорилгоор хүч хэрэглэх эрхтэй байх ёстой.
		12	Цагдаагийн алба хаагч нь галт зэвсэг ашигласан тохиолдлыг дээд албан тушаалтандаа мэдэгдэх ёстой.
		13	Дээд албан тушаалтан нь цагдаагийн алба хаагчийг хүч, галт зэвсгийг урвуулан ашиглаж байгааг мэдсэн ч тодорхой арга хэмжээ аваагүй бол хариуцлагыг өөрөө хүлээх ёстой.
		14	Цагдаагийн алба хаагч нь гэмтсэн бүх хүмүүст эмнэлгийн тусламж үзүүлэх ёстой
		15	Гэмт хэргийн талаах мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад өгөх, шаардлагатай тохиолдолд мөрдөн байцаалт явуулах ёстой.
2	Баривчлах, саатуулах үйл ажиллагаа	16	Хууль зөрчсөн тохиолдолд цагдаагийн байгууллага гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг шүүх байгууллагад хүлээлгэн өгөх, шүүх үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх үүрэгтэй.
		17	Цагдаа нь дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу баривчилж буй хүнд шалтгаан болон хүлээж буй ял, шийтгэлийн талаар тэдний ойлгодог хэлээр нэн даруй мэдэгдэх ёстой.
		18	Баривчилж буй хүмүүстэй ярилцлага хийх дүрэм, зааврыг боловсруулан дагаж мөрддөг байх ёстой.
		19	Цагдан хорих бүртгэлийг баривчлагдаж буй хүн бүр дээр цэгцтэйгээр хөтөлдөг байх ёстой.
		20	Цагдаагийн байгууллага нь хүний аюулгүй байдал, эрүүл мэнд, эрүүл ахуй, зохих хооллолтыг цагдан хорьж байх хугацаанд нь хангах ёстой. Цагдаан хорьж буй газар нь хангалттай гэрэлтүүлэг, агааржуулалттай, амрах тохиромжтой хэрэгслээр тоноглогдсон байх ёстой.

21	Цагдаагийн байгууллага эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн гэх үндэслэлээр баривчлагдсан хүнийг бусад шалтгаанаар баривчлагдсан хүмүүсээс тусгаарлах ёстой.
22	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид аливаа баривчилгааг шүүхийн шийдвэрийн дагуу зайлшгүй гүйцэтгэдэг байх ёстой.
23	Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд баривчлах гэж байгаа этгээдийн эсэргүүцэлтэй тулгарсан тохиолдолд хүч хэрэглэх, бүр галт зэвсэг хэрэглэх эрхтэй байх.
24	Баривчлагдсан хүнийг гэм буруугүй гэсэн таамаглал, өөрийнхөө эсрэг мэдүүлэг өгөх, гэм буруугаа хүлээхгүй байх, эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бусаар харьцахгүйгээр байцаах ёстой.
25	Сахилгын болон шийтгэлийн арга хэмжээ нь тодорхой дүрэм, журмын дагуу байх ёстой;
26	Цагдан хорих байранд хууль сахиулагч алба хаагч нь өөрийгөө хамгаалах, оргон зайлахаас сэргийлэх, хууль ёсны тушаалыг эсэргүүцэх тохиолдлуудад хүч хэрэглэх эрхтэй байх
27	Хууль бусаар баривчлагдсан, цагдан хоригдсон хүн нөхөн төлбөр авах ёстой.
28	Баривчлагдсан хүн бүр баривчлагдсан, цагдан хоригдсон нь хууль ёсны эсэхийг цаг алдалгүй шалгахын тулд шүүхийн байгууллагад ирэх эрхтэй бөгөөд цагдан хорих нь хууль бус нь тогтоогдвол суллах ёстой:
29	Баривчлагдсан хүнийг тодорхой хугацаанд шүүгдэх, эсвэл шүүх хурал болтол хорихоос чөлөөлөх ёстой.
30	Баривчлагдсан болон баривчлагдаж буй хүмүүс өмгөөлөгч болон бусад хууль ёсны төлөөлөгчтэй уулзаж, түүнтэй харилцах хангалттай боломжоор хангана.
31	Баривчилгааны тухай тэмдэглэл хөтлөх ёстой бөгөөд үүнд: баривчлагдсан шалтгаан; баривчлагдсан хугацаа; цагдан хорих газарт шилжүүлсэн хугацаа; шүүхийн байгууллагад очих хугацаа; Холбогдох албан тушаалтнуудын хувийн мэдээлэл; цагдан хорих газрын талаархи нарийн мэдээлэл; байцаалтын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл
32	Хууль сахиулах байгууллага нь баривчлагдсан хүмүүсийг зөвхөн албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн баривчлах газарт байлгах бөгөөд тэдний ар гэрийнхэн, хууль ёсны төлөөлөгчид шуурхай мэдээллэх ёстой.
33	Насанд хүрээгүй хүүхэд, эмэгтэй хүмүүсийг эрэгтэй хүмүүсээс тусгаарлах, ял шийтгүүлсэн хүмүүсээс ял шийтгэл аваагүй хүмүүсээс тусгаарлах ёстой.
34	Хүнийг цагдан хорих шийдвэрийг шүүх болон түүнтэй адилтгах байгууллага гаргах ёстой
35	Баривчлагдсан хүн цагдан хоригдсон шалтгаан болон түүнд өгч буй ялын мэдээллийг авах эрхтэй байх
36	Цагдаагийн байгууллага нь баривчлагдсан хүмүүсийн эрүүл мэндийг сахин хамгаалах, зохих хоол хүнс, ус, орон байр, хувцас, эмнэлгийн үйлчилгээ, хувийн ариун цэврийн хэрэгслээр хангах ёстой.
37	Цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авсан сэжигтнийг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг хууль ёсны, зохих ёсоор, үр дүнтэй, шударга явуулахын тулд цагдаагийн байгууллага болон эрүүгийн эрх зүйн салбарын бусад байгууллага нь харилцан уялдаатай ажиллах бүрдүүлэх ёстой . Цагдаагийн байгууллага нь шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх эрхгүй.
38	Цагдаагийн алба хаагч онцгой тохиолдлоос бусад тохиолдолд хорих ангийн

			ажилтны үүрэг гүйцэтгэхийг хориглоно
3	Гэмт хэргийн хохирогч болон гэрчийг хамгаалах	39	Цагдаагийн байгууллага гэмт хэргийн хохирогчдыг ялгаварлан гадуурхахгүйгээр эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамгаалах ёстой.
		40	Гэмт хэргийн гэрчийг айлган сүрдүүлэх, өс хонзон авах үйлдлээс хамгаалахын тулд хуулийн зохих арга хэмжээ, гэрчийг хамгаалах тусгай хөтөлбөрийг боловсруулан дагаж мөрддөг байх ёстой.
		41	Түүнчлэн гэрчийг айлган сүрдүүлсэн үйлдлүүдийг эрүүгийн гэмт хэрэг үүсгэн, шалгадаг байх.
		42	Цагдаагийн байгууллагын хохирлыг арилгах журам нь шуурхай, шударга, ил тод, хүртээмжтэй байх ёстой
		43	Хохирогчид хэргээ түргэн шуурхай шийдвэрлүүлэхээр хууль сахиулах байгууллагад хандах боломжтой байх ёстой.
		44	Цагдаагийн байгууллага нь хохирогчид албан ёсны хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд гүйцэтгэх үүрэг, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны цар хүрээ, цаг хугацаа, явц, тэдний хэргийн шийдвэрийн талаар тухай бүр мэдээллэх ёстой.
		45	Хохирогчид шаардлагатай бүх хууль эрх зүй, материаллаг, эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн болон нийгмийн тусламжийг авах боломжтой байгаа талаар мэдээллэх ёстой.
		46	Цагдаагийн байгууллага нь хохирогчдын хувийн нууц, аюулгүй байдлыг хамгаалах ёстой.
4	Удирдлага, шийдвэр	47	Цагдаагийн алба хаагчид хохирогчдын хэрэгцээ шаардлагад үндэслэсэн шуурхай тусламж үзүүлэх зааварчилгаагаар хангагдсан байх ёстой.
		48	Хууль сахиулах байгууллага нь холбогдох бүх түвшинд үүрэг хариуцлага, шийдвэр гаргах эрх мэдэл, тодорхой тушаалын хэлхээг бий болгосон байх ёстой.
		49	Манлайллын чиг үүрэг бүхий алба хаагчид нь хууль ёсны, эрх тэгш, хариуцлагатай байх зарчмуудыг баталж, эдгээр зарчмуудыг тогтмол дагаж мөрддөг байх ёстой.
		50	Батлагдсан дүрэм, журам, тодорхойлогдсон үүргийн хэрэгжилтийг тогтмол хэмжиж, хариуцлага хүлээлгэх эргэх холбооны тогтолцоог бүрдүүлсэн байх ёстой.
		51	Сонгон шалгаруулах шалгуур нь зөвхөн бие махбодийн шалгуураас гадна боловсрол, сахилгын бүртгэл, хувь хүний зан төлөв хуулийг дээдлэх хандлага зэргийг багтаасан байх ёстой.
		52	Сургалт, хөгжил нь хууль сахиулах орчны динамик байдалд байнга дасан зохицож байх ёстой бөгөөд хууль сахиулах алба хаагчдын карьерын туршид явагдах ёстой.
		53	Хууль сахиулах байгууллагын удирдагууд нь алба хаагчийн эрх, нэр төрийг хүндэтгэх, хамгаалах ёстой.
		54	Ахлах алба хаагчдын гол чиг үүрэг нь хууль сахиулах үйл ажиллагаанд хяналт тавих, хууль сахиулах алба хаагчдыг хүний эрхийг хамгаалахад чиглүүлдэг байх ёстой.
55	Тушаалын гинжин хэлхээний бүх түвшинд хууль тогтоомжийн дагуу хариуцлага хүлээх ёстой.		
56	Хууль сахиулах байгууллага нь алба хаагчдыг зөрчил гаргасан тохиолдолд зохих сахилгын шийтгэл ногдуулах ёстой.		

		57	Иргэд хууль сахиулах ажиллагааны талаар гомдлоо хууль сахиулах байгууллагад шууд гаргах боломжтой байх ёстой.
		58	Хууль сахиулах байгууллага нь хууль сахиулах үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийг үнэлж, сайжруулах шаардлагатай хэсгийг тодорхойлох; олон нийтэд ил тод нээлтэй байх, өргөдөл гомдлыг шударга, мэргэжлийн, ил тод байдлаар шийдвэрлэдэг байх ёстой.
		59	Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтан авлигын гэмт хэрэг үйлдэхгүй байх, авлигатай тэмцэх ёстой.
		60	Цагдаагийн байгууллагын сонгон шалгаруулах, томилох, тушаал дэвшүүлэх бодлого нь аливаа хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхахаас ангид, ил тод байх ёстой.
		61	Мөрдөн байцаах, баривчлах, цагдан хорих, хүч, галт зэвсэг хэрэглэх, хохирогчдод үзүүлэх тусламж, цагдаагийн үйл ажиллагаа нь тодорхой, бүрэн, үнэн зөв бүртгэлийг хөтлөдөг байх ёстой.
		62	Хүний эрхийг зөрчсөн бүхий л асуудлаар цагдаагийн үйл ажиллагааны сургалт, заавчарчилгаа тодорхой өгөх ёстой.
		63	Цагдаагийн байгууллага нь нууц мэдээллүүдийг найдвартай хадгалах ёстой.
		64	Цагдаагийн алба хаагчид нь тасралтгүй, шуурхай мэдээллэх журмын дагуу ажиллах ёстой.
		65	Цагдаагийн байгууллага хууль ёсны дагуу хүний эрхийг дээдэлсэн, үр дүнтэй хууль сахиулах стратегитай байх ёстой.
		66	Цагдаагийн байгууллага нь зохих төрийн байгууллагуудын үр дүнтэй удирдамж, хяналтад захирагддаг байх ёстой.
		67	Цагдаагийн байгууллага нь дотоод эрх мэдэл, шийдвэр гаргалтын тодорхой дараалал, хуваарилалтыг баталгаажуулсан байх ёстой.
		68	Цагдаагийн алба хаагчдын үйлдэл, эс үйлдэхүйн хариуцлагыг тодорхойлсон байх ёстой.
		69	Улс төрийн эрх баригчид цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийг хянах, шалгах үүрэгтэй.
		70	Засгийн газар нь цагдаагийн байгууллагын хамгийн өндөр албан тушаалтныг томилох үүрэгтэй.
		71	Алба хаагчийн томилолт, албан тушаал дэвшүүлэх шийдвэр нь хараат бус дотоод үйл ажиллагааны нэг хэсэг байх ёстой.
5	Хүний эрхийг хамгаалах	72	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид нь хүний эрхийн зөрчил илэрсэн тохиолдол бүрийг бүртгэж, шалгаж, дүгнэлт гаргах, хохирогчил нөхөн төлбөрийг олгуулах үүрэгтэй
		73	Хууль сахиулах үйл ажиллагаа нь шүүхийн шийдвэрийн дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх, нөхөн төлбөр олгох, иргэний болон захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх зэрэг бүхий л түвшинд оролцдог байх ёстой.
		74	Цагдаа нь хүмүүсийн эрх чөлөөг түр хугацаагаар хасах, эрхийг нь бүрэн эдлэхийг нь хязгаарлах, тодорхой эрхтэй болон онцгой нөхцөл байдалд үхэлд хүргэх газар хүч хэрэглэх эрхтэй байх
		75	Хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтнууд үүргээ гүйцэтгэхдээ хүний нэр төрийг хүндэтгэж, хамгаалж, хүний үндсэн эрх, иргэний болон улс төрийн эрхийг сахин хамгаалах үүрэгтэй.
		76	Цагдаагийн алба хаагчид нь зөрчил гарсан, гарах гэж байгаа гэж үзэх

			үндэслэлтэйгээр мэдээллэдэг байх ёстой.
		77	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчийн талаар олон нийтийн зүгээс гаргасан гомдлыг хүлээн авч хянан шийдвэрлэх ёстой.
		78	Зөрчлийг мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа нь шуурхай, ил тод байх ёстой.
6	Мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа	79	Цагдаагийн байгууллагын мөрдөн шалгах үйл ажиллагааг бодит баримтад үндэслэн тохиолдсон эсвэл тохиолдож болзошгүй гэмт хэрэгт явуулах ёстой.
		80	Мөрдөн шалгах үйл ажиллагааг явуулж буй цагдаагийн алба хаагчид сэжигтнийг гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдох хүртэл гэм буруугүйд тооцох ба мөрдөн байцаалтын ажиллагааг зохих журмыг баталж, журмыг баримтлан ажилдаг байх
		81	Байцаалтын ярилцлага нь тухайн хүмүүсийн ойлгодог хэлээр явагдах ёстой.
		82	Байцаал авч буй алба хаагч нь ярилцлагад хамрагдсан хүмүүст ярилцлага өгсөн шалтгаан, тэдний эрх, мөрдөн байцаалтад хамаарах журмын талаар мэдэгдэх ёстой.
		83	Ярилцлага эхлэх, дуусах цаг, ярилцлагад хамрагдсан хүмүүсээс гаргасан хүсэлт, ярилцлагын үеэр байлцсан хүмүүсийн бүртгэлийг системтэйгээр хөтөлдөг байх ёстой.
		84	Цагдаагийн мөрдөн байцаалт нь хүүхэд, өсвөр насныхан, эмэгтэйчүүд, үндэсний цөөнх зэрэг хүмүүсийн тусгай хэрэгцээнд мэдрэмтгий, дасан зохицох чадвартай байх ёстой.
		85	Цагдаагийн байгууллага нь байцаалтын үед олж авсан хувь хүний мэдээллийн нууцыг хадгалах, хамгаалах ёстой.
		86	Цагдаагийн байгууллага нь хувь хүний мэдээллийг хамгаалахдаа олон улсын стандартыг мөрдөн ажилладаг байх.
		87	Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд мөрдөн байцаалтын ажиллагааг бодитой, шударга, ялгаварлан гадуурхахаас ангид явагдах ёстой.
		88	Мөрдөн байцаалтын үйл явц нь дараах шаардлагуудыг хангадаг байх ёстой:
		89	Эд мөрийн баримтыг шүүх эмнэлгийн чиглэлээр мэргэшсэн хууль сахиулах байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтнууд, эсвэл мэргэжлийн боловсон хүчний дэмжлэгтэйгээр бүрэн цуглуулах
		90	Гэрчтэй ярилцлага хийхдээ нэг талыг барьсан мэдээлэл авахгүй байх;
		91	Мэдээлэгчийг ашиглан цуглуулсан мэдээлэл цуглуулах үйл явцад хөндлөнгөөс оролцохоос урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавих
		92	Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрийн хэрцгий, хүнлэг бус үйлдлүүд болон нэр төрийг гутаан доромжлохгүй байх
93	Мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа нь гэмт этгээдүүдийг илрүүлж баривчлах, хохирогч, гэрчүүдийг тодорхойлох, нотлох баримтыг сэргээх, гэмт хэргийн шалтгааныг тогтооход чиглэсэн байх ёстой.		
7	Нийгмийн хэв журам сахиулах, эрх эрх чөлөөг хамгаалах	94	Нийгмийн хэв журмыг сахиулах нь хууль сахиулах байгууллагын чиг үүрэг бөгөөд нийгмийн бүхий л түвшинд эрх, ашиг сонирхлыг тэнцвэртэй хадгалах ёстой.
		95	Хууль зөрчсөн цуглаанд оролцохдоо хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд хүч хэрэглэхээс зайлсхийх, зайлшгүй тохиолдолд бага хэмжээгээр хэрэглэдэг байх
		96	Хууль зөрчсөн хүчирхийлэл үйлдэгдсэн цуглааныг тараахдаа амь насаа алдах,

			хүнд бэртэх аюул заналхийлэл учруулсан тохиолдолд цагдаагийн алба хаагч нь галт зэвсэг хэрэглэж болно.
8	Олон нийтийн цагдаагийн үйл ажиллагаа	97	Цагдаагийн үйл ажиллагаа нь олон нийтийн хамтын ажиллагааг хэрэгжүүлэхийн тулд үйл ажиллагаа нь нээлттэй, олон нийттэй харилцах нөхцлийг бүрдүүлсэн байх ёстой.
		98	Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа нь орон нутаг, улс төр, соёлын орчныг харгалзан олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэх ёстой.
		99	Цагдаагийн байгууллага нь хууль сахиулах олон нийттэй харилцах бодлого, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг батлаж, хэрэгжүүлдэг байх ёстой.
		100	Цагдаагийн байгууллага нь төрийн байгууллагууд болон төрийн бус байгууллагуудтай уялдан ажиллах бодлого, стратеги, үйл ажиллагаагааны төлөвлөгөөтэй байх ёстой.
9	Хариуцлага ба хяналт	101	Иргэд улс төр, эдийн засгийн эрх чөлөөгөө хэрэгжүүлэхийн тулд монополийн эсрэг үйлдлийг шалгахыг цагдаагийн байгууллагад сайн дураараа мэдэгдэх ба цагдаагийн алба нь хариуцлагатайгаар олон нийтэд нээлттэй шалгаж, хянах үүрэгтэй.
		102	Цагдаагийн байгууллагын хариуцлагатай байдал нь үйл ажиллагааны хүрээнд нэгж цагдаагийн үйлдлээс эхлэн стратеги, төсвийн гүйцэтгэл, хяналт, томилолтын гүйцэтгэл зэрэг нь эрх бүхий байгууллагын хяналтанд байх ёстой.
		103	Ахлах албан тушаалтнууд бага офицеруудад үлгэр дуурайлал үзүүлэх ёстой тул өдөр тутмын ажилдаа ёс зүйн дүрэм, цагдаагийн стандартыг дагаж мөрддөг байх ёстой.
		104	Хяналт нь хувь хүнийг чадавхжуулах, дэмжих, хувь хүний хөгжлийг дэмжих ёс зүйг дэмжих ёстой.
		105	Цагдаагийн байгууллага нь цагдаагийн алба хаагчдынхаа ажлын үр дүнг үнэлэх хяналтын тогтолцоотой байх ёстой
		106	Хяналтын тайлагналын систем, эдгээр тайланд дүн шинжилгээ хийх журам нь чиг хандлагыг тодорхойлох, сургалт, ажилтны аюулгүй байдлыг сайжруулах, олон нийтэд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх талаар агентлагийг цаг тухайд нь мэдээллээр хангахад туслах ёстой
		107	Хяналтын байгууллагуудад гүйцэтгэх засаглал (бодлогын хяналт, санхүүгийн хяналт, төрийн байгууллагуудын хяналт), хууль тогтоох байгууллага (УИХ-ын гишүүд), шүүх байгууллага, түүнчлэн хүний эрхийн комисс, иргэдийн хяналтын зөвлөл багтаж болно.
		108	Цагдаагийн байгууллага нь цагдаагийн алба хаагч нь хүч хэрэглэсний улмаас хүн гэмтэж бэртсэн эсвэл амь насаа алдсан тохиолдолд түргэн, шуурхай, үр дүнтэйгээр мэдээлэх, хянан шалгах журмыг батласан байх ёстой.
		109	Хяналт шалгалт хийх байгууллагын үйл ажиллагаа нь улс төрийн нөлөөллөөс хараат бус байх шаардлагатай байх ба хяналт , шалгалт хийх хангалттай нөөцтэй байх ёстой.
		110	Хяналтын байгууллагуудад гүйцэтгэх засаглал (бодлогын хяналт, санхүүгийн хяналт, төрийн байгууллагуудын хяналт), хууль тогтоох байгууллага (УИХ-ын гишүүд), шүүх байгууллага, түүнчлэн хүний эрхийн комисс, иргэдийн хяналтын зөвлөл багтаж болно.
		111	Цагдаагийн байгууллага нь цагдаагийн алба хаагч нь хүч хэрэглэсний улмаас хүн гэмтэж бэртсэн эсвэл амь насаа алдсан тохиолдолд түргэн, шуурхай, үр дүнтэйгээр мэдээлэх, хянан шалгах журмыг батласан байх ёстой.

		112	Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс хяналт тавих байгууллагуудтай хамтран ажилладаг байх ёстой.
		113	Хяналт шалгалт хийх байгууллагын үйл ажиллагаа нь улс төрийн нөлөөллөөс хараат бус байх шаардлагатай байх ба хяналт , шалгалт хийх хангалттай нөөцтэй байх ёстой.
10	Хүүхдийн эрхийг хамгаалх	114	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид хүүхдийн эрхийг хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангахад тусгайлан үүрэг хүлээдэг байх ёстой.
		115	Цагдаагийн байгууллага нь хүүхдийг баривчлах, хорих нь хамгийн сүүлчийн арга хэмжээ бөгөөд цагдан хорих нь хамгийн богино хугацаанд байх ёстой.
		116	Цагдаагийн байгууллага нь хүүхдийг насанд хүрсэн хоригдлоос тусгаарлах ёстой.
		117	Баривчлагдсан хүүхдүүд гэр бүлийн гишүүдтэйгээ уулзаж, захидал хүлээн авах эрхтэй байх
		118	Цагдаагийн байгууллага нь хүүхдийн хувийн нууцыг хүндэтгэж, бүртгэлийг бүрэн, найдвартай хадгалж, нууцлах ёстой.
		119	Цагдаагийн алба хаагч нь зайлшгүй тохиолдолд хүүхдэд бие махбодийн хязгаарлалт, хүч хэрэглэх ёстой
		120	Хүүхдийн байгууллагад зэвсэг авч явахыг хориглох ёстой.
		121	Хүүхэдтэй харилцах цагдаагийн алба хаагчдыг тусгайлан бэлтгэсэн байх ёстой.
		122	Цагдаагийн байгууллага нь баривчлах, саатуулах, шилжүүлэх, бэртэл гэмтэл авсан, нас барсан тохиолдолд эцэг эхчүүдэд мэдэгдэх ёстой
11	Эмэгтэй хүний эрхийг хамгаалах	123	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид эмэгтэйчүүдийн онцлог, эмзэг байдлыг харгалзан эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах, тусламж үзүүлэх ёстой.
		124	Цагдаагийн байгууллага нь баривчлагдсан эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахгүй, хүчирхийлэл, мөлжлөгийн бүх хэлбэрээс хамгаалах ёстой.
		125	Баривчлагдсан эмэгтэйчүүдийг эмэгтэй алба хаагчид хянаж, хэргийг мөрдөн шалгах ёстой.
		126	Жирэмсэн болон хөхүүл эхчүүдийг хорих ангид тусгай байраар хангах ёстой.
		127	Хууль сахиулах байгууллага нь эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахгүй сонгон шалгаруулах, томилох, тушаал дэвшүүлэх ёстой.
		128	Эмэгтэйчүүдийг баривчлах, биед нь нэгжлэг хийх ажлыг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын эмэгтэй алба хаагч гүйцэтгэх ёстой.
		129	Цагдаагийн алба хаагч нь гэмт хэрэг, хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх тохиолдол эмэгтэй хүнд хүч хэрэглэнэ.
12	Ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг	130	Цагдаагийн байгууллага хуулийн өмнө эрх тэгш байх ардчилсан зарчмын дагуу бүх иргэнийг хүйс, арьсны өнгө, хэл, шашин шүтлэг, үзэл бодол, нийгэм, үндэстэн, ёс зүйн гарал, өмч хөрөнгөөр ялгаварлан гадуурхахгүйгээр тэгш эрхтэйгээр хамгаалах үүрэгтэй.
		131	Цагдаа нь олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалахдаа арьс өнгө, хүйс, шашин шүтлэг, хэл, улс төрийн үзэл бодол, үндэсний гарал үүсэл, эд хөрөнгө болон бусад байдлаар нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх ёстой.
		132	Цагдаагийн байгууллагаас эмэгтэйчүүд , насанд хүрээгүй хүүхэд, өвчтэй, өндөр настан болон тусгай эмчилгээ шаардлагатай бусад тусгай хэрэгцээт хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхахаас хамгаалах ёстой.

		133	Цагдаагийн байгууллагын сонгох шалгаруулах, томилох, тушаал дэвшүүлэх бодлого нь аливаа хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхахаас ангид байх ёстой.
13	Авлигалын эсрэг	134	Цагдаагийн байгууллага нь дотоодын дүрэм, журам, хууль тогтоомжид авлигын эсрэг баримт бичигтэй байх ёстой.
		135	Цагдаагийн алба хаагчид авлигын гэмт хэрэг үйлдэхгүй, эсэргүүцэх ёстой
14	Хууль сахиулах байгууллагын ойлголт, засаглалын зарчим	136	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид хүний эрхийн олон улсын стандартыг дагаж мөрдөх үүрэгтэй
		137	Цагдаагийн байгууллага нь олон нийтийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлж, сайжруулдаг байх. Мөн олон нийтэд хариуцлагатай хандаж, хүлээсэн үүргээ түргэн шуурхай, тэгш, шударга байдлаар үзүүлэх ёстой. Цагдаагийн байгууллага нь үйл ажиллагаагаар дамжуулан хууль эрх зүйн хамгаалалт, аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нийгэмд түгээдэг байх ёстой
		138	Цагдаагийн байгууллага нь хүсэлтийн дагуу хуульд заасан хүрээнд бусад төрийн байгууллагад үйлчилгээгээнд тусалцаа үзүүлдэг байх.
		139	Нутаг дэвсгэртээ хууль, дэг журам, энх тайван, аюулгүй байдлыг хангах нь төрийн үүрэг юм.
		140	Төр нь хүний эрхийг ялгаварлан гадуурхалгүйгээр хамгаалах, хангах, эдлүүлэх байх үүрэгтэй.
		141	Хууль ёсны зарчим: бүх үйлдэл нь хуулийн заалтад үндэслэсэн байх; • Шаардлагатай зарчим: энэ нь хүний эрхэд шаардлагатай хэмжээнээс илүү нөлөөлөхгүй, хязгаарлах ёсгүй; • Пропорциональ байх зарчим: зорилгодоо үл нийцэх байдлаар хүний эрхэд нөлөөлөхгүй байх; • Хариуцлагын зарчим: үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүмүүс холбогдох бүх түвшинд бүрэн хариуцлага хүлээх ёстой.
		142	Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааны хүрээнд мөрдөгдөх дүрэм, журам, процессууд тодорхой байх ёстой.
15	Зэвсэгт мөргөлдөөн	143	Зэвсэгт мөргөлдөөний үед хуульд заасны дагуу зэвсэгт хүчинд цагдаагийн алба хаагчийг татах ёстой.
		144	Цагдаагийн алба хаагчдыг зэвсэгт хүчинд татах шийдвэр гараагүй тохиолдолд зэвсэг мөргөлдөөнд оролцохоос татгалзах эрхтэй байх
		145	Цагдаагийн алба хаагч нь гэмтэл, өвчин, олзлогдол болон бусад шалтгааны улмаас үйл ажиллагаанаас хасагдсан хүмүүсийн эрхийг ялгаварлан гадуурхалгүйгээр хамгаалах ёстой.
		146	Байлдааны ажиллагаа явуулах, дайсны хүчинд байгаа хүмүүсийг хамгаалахтай холбоотой ОУХХ-ийн үндсэн дүрэмд дараах зарчмыг баримтална :
		147	• Байлдаан, мөргөлдөөний оролцогч талуудыг ялгах үүрэг хүлээдэг
		148	• Иргэний эд хөрөнгө, амь насанд хохирол учруулах халдлагыг зогсоох
		149	• Иргэний эд хөрөнгө, амь насыг хамгаалах урьдчилан сэргийлэх, боломжтой бүх арга хэмжээг авах
		150	• Олзлогдсон хүмүүсийн амь нас, нэр төр, үндсэн эрхийг хамгаалах
		151	Зэвсэгт мөргөлдөөнд өртсөн хүүхдүүдийн эрхийг тусгайлан хамгаалах

			үүрэгтэй.
		152	Хууль сахиулагч байгууллага нь 15-аас доош насны хүүхдийг цэрэгт татах, байлдааны ажиллагаанд шууд оролцуулахыг хориглодог байх ёстой.
16	Иргэний нийгмийн бүлгүүдтэй хамтран ажиллах	153	Цагдаагийн байгууллага нь олон нийтэд түшиглэсэн нийгмийн үйлчилгээ, хүний эрхийн болон бусад төрийн бус байгууллага, шашны байгууллагуудтай хамтран ажиллах ёстой.
17	Карьер хөгжил	154	Цагдаагийн байгууллагын ажилтан сонгон шалгаруулах, томилох, дэвшүүлэх бодлого нь хууль бусаар ялгаварлан гадуурхах аливаа хэлбэрээс ангид байх ёстой
18	Сонгон шалгаруулалт	155	Цагдаагийн алба хаагчдыг сонгон шалгаруулах, албан тушаал ахиулах шалгуур нь тодорхой (улс төрийн) бүлэглэлд хамааралгүй, мэдлэг, ур чадвар, хандлага, сайн зан чанарт нь (хүнд гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлсэн эсэх) ил тод байх ёстой.
		156	Цагдаагийн байгууллага нь жендерийн тэгш байдлыг тогтмол хангаж ажиллах ёстой.
		157	Цагдаагийн байгууллага нь цөөнхийн бүлгийн хүмүүсийг алба хаагчаар ажиллуулдаг байх ёстой.
19	Сургах хөгжүүлэх	158	Одоо ажиллаж байгаа ажилтнууд болон шинэ албан тушаалтнуудад жендерийн тэгш байдал, олон үндэстний соёл иргэншлийг хүлээн зөвшөөрөхөд баримтлах баримт бичгийг боловсруулж, мөрдөх ёстой.
		159	Гомдол гаргах, гомдлыг шийдэх үйл ажиллагааны журамтай байх ёстой.
		160	Сургалтын орчин болон ажлын орчин нь бүх алба хаагчдад тэгш хандах ёстой.
		161	Цагдаагийн алба хаагчдыг олон төрлийн орчин нөхцөл ажиллуулах замаар туршлага хуримтлуулахыг дэмжлэг байх ёстой
		162	Цагдаагийн алба хаагчдын тушаал дэвших, нэмэлт боловсрол эзэмших боломжууд тэгш, ил тод байх ёстой.
		163	Эмэгтэйчүүд, цөөнхийн бүлэглэлд хамаарах хүнийг сонгон шалгаруулах бодлого ил тод нээлтэй, улс төрийн дэмжлэгтэй байх ёстой.
		164	Цагдаагийн алба хаагчид нь олон янз байдлыг хүлээн зөвшөөрөх сургалтанд хамрагдсан байх ёстой.
20	Томилолт	165	Сургалтын орчин болон ажлын орчин нь бүх алба хаагчдад тэгш хандах ёстой.
		166	Цагдаагийн алба хаагчдыг олон төрлийн орчин нөхцөл ажиллуулах замаар туршлага хуримтлуулахыг дэмжлэг байх ёстой
21	Нүүлгэн шилжүүлэх	167	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид дүрвэж яваа хүмүүсийн эрхийг хамгаалах үүрэгтэй.
		168	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид нүүлгэн шилжүүлж байгаа хүмүүсийн эрхийг хамгаалах үүрэгтэй.
		169	Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад дараах зарчмуудыг баримтална :
		170	• Аливаа нүүлгэн шилжүүлэлтийг зөвхөн хуулийн дагуу хийх;
		171	•Дотооддоо шилжин суурьшсан иргэдийг гэмт хэрэг, хүний эрхийн зөрчлөөс хамгаалах ёстой;

		172	• дур мэдэн баривчлах, цагдан хорихыг хориглоно;
		173	• Буцах, нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг хөнгөвчлөх, дүрвэгсдэд эд хөрөнгө, эд хөрөнгөө эргүүлэн авахад нь туслах хэрэгтэй.
22	Нэгжлэг хийх	174	Аливаа нэгжлэг хийх үйл ажиллагааг баталсан дүрэм, журмын дагуу явуулах ёстой.
		175	Хууль сахиулах алба хаагч нь ижил хүйсний хүнд нэгжлэгийг хийх ёстой.
23	Нээлтэй хэлэлцүүлгийн форум	176	Иргэдэд тулгамдаж буй асуудлыг танин мэдэх, гэмт хэргийг илрүүлэхэд чиглэсэн иргэдийн хамтын ажиллагааг дэмжих зорилготой олон нийтийн нээлтэй форумтай байх.
		177	Олон нийтийн санал асуулгыг тогтмол явуулж, нэгтгэсэн тайланг боловсруулдаг байх
24	Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалах	178	Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалах нь хууль сахиулах байгууллагын гуравдах чиг үүрэг мөн.
25	Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалах	179	Олон нийтэд гэмт хэрэг, зөрчлийн статистик, мэдээ, гэмт хэргийн илрүүлэлт, цагдаагийн байгууллагын авлигын тайлан зэргийг багтаасан тайланг тогтмол түгээдэг байх
26	Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалах	180	Олон нийтийн хүсэлтийг хүлээн авахын тулд яаралтай тусламжийн утасны шугамтай байх.
27	Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалах	181	Хяналтын байгууллагаар олон нийтэд мэдээллэж буй мэдээллийн хэрэгжилтийг хэмжүүлдэг байх
28	Хангамж	182	Засгийн газар нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг явуулахаад шаардлагатай тоног төхөөрөмж, зохих хэрэгслээр хангах ёстой.
		183	Цагдаагийн байгууллага нь цагдаагийн алба хаагчдыг галт зэвсэг, хамгаалах зэвсэг, бамбай, дуулга, сум нэвтэрдэггүй хантааз, хуягт тээврийн хэрэгсэл зэрэг хамгаалалтын хэрэгслээр хангах ёстой.
29	Хэвлэл мэдээллийн харилцан үйлчлэл	184	Цагдаагийн байгууллага нь хэвлэл мэдээллийн бодлогын баримт бичигтэй байх ёстой бөгөөд хэвлэлийн төлөөлөгчийн үүрэг, албан тушаалтан, хэвлэл мэдээллийн сургалтыг тодорхой зааж өгсөн байх
30	Цагдаагийн алба хаагчийн ёс зүй	185	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч нь хууль тогтоомж, дүрэм журмаар хүлээсэн үүргээ цаг ямагт биелүүлж, олон нийтийн аюулгүй байдал, хүний эрхийг хамгаалах үүрэгтэй.
		186	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч нь авлигын гэмт хэрэг үйлдэхгүй, авлигын эсрэг тэмцэх ёстой
		187	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч нь хүний нэр төрийг хүндэтгэж, эрхийг хамгаалах ёстой.
		188	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч хүний эрх, хууль тогтоомж, дүрэм, журмын зарчмуудыг зөрчсөн тохиолдлыг тухай бүр мэдэгдэх ёстой.
		189	Хууль сахиулах байгууллага нь үйл ажиллагаандаа хууль ёсны, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, ил тод, эрх тэгш, хүмүүнлэг байх зарчмуудыг баримтална.

		190	<p>Цагдаагийн байгууллага олон нийтийн итгэлийг дааж ажиллахын тулд мэргэжлийн ёс зүйн хэм хэмжээг дагаж мөрдөж, дараахь зүйлийг харуулах ёстой :</p> <p>Цагдаагийн байгууллага олон нийтийн итгэлийг дааж ажиллахын тулд мэргэжлийн ёс зүйн хэм хэмжээг баримтлан мэргэжлийн ур чадвар, шударга ёсыг харуулах ёстой.</p> <p>Энэхүү дүрэм нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг хориглох, үүрэг даалгаварт илэрхийлсэн ёс зүйн дээд үнэт зүйлсийг тусгах ёстой.</p>
		191	Цагдаа нь зөвхөн нийтийн эрх ашиг, үйлчилж буй ард түмнийхээ ашиг сонирхлыг харгалзан, үүргээ чадварлаг, шударга, шударга, үр ашигтай гүйцэтгэх ёстой.
		192	Цагдаагийн алба хаагчид техник хэрэгслээ зөв арчлах, засвар үйлчилгээ хийх, санхүүгийн эх үүсвэрийг үр ашигтай зарцуулах.
		193	Цагдаагийн алба хаагчид цагдаагийн байгууллагаас гадуурх үүргээ шударгаар биелүүлэхэд нь саад учруулах аливаа үйл ажиллагаанаас татгалзах ёстой.
		194	Дээд тушаалын хууль бус тушаалаас татгалзсан цагдаагийн алба хаагч нь халдашгүй байх ёстой.
31	Цагдаагийн алба хаагчийн эрх, үүрэг	195	Цагдаагийн алба хаагч нь бусад иргэдийн нэгэн адил нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн эрхийг эдэлнэ.
		196	Цагдаагийн алба хаагч нь төлөөллийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох, зохион байгуулах эрхтэй байх
		197	Цагдаагийн алба хаагч нь ур чадвартайгаа уялдсан өрсөлдөхүйц хэмжээний цалин хөлс авах эрхтэй байх
		198	Цагдаагийн алба хаагч нь нийгмийн даатгалд хамрагдаж, цагдаагийн байгууллагын ажлын онцлогийг харгалзан эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын тусгай тоног төхөөрөмж, сургалтаар хангагдах ёстой.
		199	Цагдаагийн алба хаагч нь бусад алба хаагчдын мэдээлсний дагуу тухай бүр сахилгын шийтгэл хүлээлгэхгүй байх.
		200	Цагдаагийн алба хаагчид хүлээлгэх сахилгын арга хэмжээг хараат бус байгууллага, шүүх хянан шийдвэрлэх ёстой.
		201	Зорилгоо хэрэгжүүлэхэд дараах зарчмыг баримтлана :
		202	Цагдаагийн байгууллага нь дотоодын болон олон улсын хууль, дүрэм, журам, стандартын хүрээнд үйл ажиллагаа явуулна.
		203	Цагдаагийн алба хаагчид жирийн иргэдийн нэгэн адил хууль тогтоомжид захирагдах бөгөөд албан үүргээ биелүүлж байх үед хуульд заасан нэмэлт эрхийг эдэлдэх байх
		204	<p>Цагдаагийн алба хаагч нь өөрсдийн хийж буй үйлдлүүдийн хууль ёсны эсэхийг ямагт шалгаж, хууль ёсны бус аливаа тушаалыг биелүүлэхээс зайлсхийх ёстой.</p> <p>Цагдаагийн байгууллагын бүх шатны алба хаагчид өөрийн үйлдэл, эс үйлдэхүй, өгсөн тушаалын төлөө хариуцлага хүлээлэг байна.</p>
		205	Цагдаагийн алба хаагчид цаг ямагт нийгэмд аюул учирч болзошгүй нөхцөл байдалд ямагт үүргээ хэрэгжүүлдэг байх ёстой.

		206	Цагдаагийн алба хаагчид нь үүргээ хэрэгжүүлэхдээ "цагдаагийн алба хаагч" гэж хэлэх ёстой.
		207	Цагдаагийн алба хаагч нь сэжигтнийг нийгэмд эзлэх байр суурь, байгууллага, улс төрийн харьяаллаас үл хамааран үүргээ хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.
		208	Цагдаагийн үйл ажиллагааг зохицуулах хууль тогтоомж, баримт бичгүүд нь дараах шаардлагыг хангасан байх ёстой. 1. Тодорхой 2. Үүргүүдийг нарийвчилсан байх 3. Олон нийгэд хүртээмжтэй байх.
		209	Эрх мэдлээ урвуулан ашигласан тохиолдолд эрүүгийн хуульд заасны дагуу гэмт хэргийг мөрдөн шалгах
		210	Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчийн эрх мэдлээ урвуулан ашиглах үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, шалгах, залруулах
		211	Эрх мэдлээ урвуулан ашигласнаас хохирсон иргэнийг аливаа хор хөнөөлөөс хамгаалах
32	Цөөнхийн бүлэгтэй хамтрах	212	Цагдаагийн байгууллага хэл, шашин шүтлэг, ёс заншил, соёлын бусад онцлогтой бүлгүүдтэй хамтран ажиллах хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэх ёстой.
33	Эрүүдэн шүүх, албадан хорих, хүний нэр төрийг гутаан харьцах болон бусад хэрцгий үйлдлийн эсрэг эрхийг хамгаалах	213	Эрүүдэн шүүх болон бусад хэрцгий, хүнлэг бус үйлдэл, хүний нэр төрийг доромжлон харьцахын эсрэг НҮБ-ын конвенцид заасны дагуу улс орнууд эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хууль тогтоомжийн дагуу гэмт хэрэг мөн гэдгийг баталгаажуулах ёстой.
		214	Шүүхийн шийдвэргүйгээр эрүүдэн шүүх болон гүйцэтгэх ажиллагаа явуулахыг хатуу хориглоно.

8.4. Дижитал байгууллагын засаглалын бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүд

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг дижиталжуулахад бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүдийг тодорхойлохдоо “ ISO/IEC 38500 : 2024 Байгууллагын мэдээлэл технологийн засаглал” олон улсын стандартын баримт бичигт тусгагдсан 61 хэв шинжийг тодорхойлон хүснэгт 10-г тусгав .

Хүснэгт 7. ISO/IEC 38500 стандартын хэв шинж

№	Бүлэг	№	Байгууллагын мэдээлэл технологийн засаглалын бүрдүүлвэл зохих хэв шинж
1	Загвар	1	Удирдлагууд нь гурван чиг үүргийн хүрээнд МТ-н засаглалыг хэрэгжүүлэх ёстой :
		2	МТ-ийн одоогийн болон ирээдүйн хэрэглээг үнэлэх.
		3	МТ-ийн хэрэглээг байгууллагын зорилтуудад нийцүүлэн төлөвлөгөө болон бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх.
		4	Бодлого, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг тогтмол хянах
2	Үнэлгээ	5	Удирдлагууд нь МТ-ийн одоогийн болон ирээдүйн хэрэглээг байгууллагын стратеги, зорилго, зорилтуудтай нийцүүлэн үнэлэх ёстой
		6	МТ-ийн хэрэглээг үнэлэхдээ, удирдлагууд нь байгууллагад нөлөөлж буй гадаад болон дотоод хүчин зүйлүүд, технологийн өөрчлөлт, нийгэм эдийн засаг, улс төрийн нөлөөлөл

			зэрэг асуудлуудыг харгалзан үзэх ёстой
		7	Гадаад, дотоод хүчин зүйлсийн өөрчлөлттэй уялдууан үнэлгээ хийх ёстой
3	Шууд удирдлага	8	Удирдлагууд үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, байгууллагын бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэхэд үүрэг, хариуцлага хүлээдэг байх ёстой.
		9	Төлөвлөгөөнд мэдээллийн технологийн төсөл, мэдээллийн технологийн үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулах чиглэлийг тодорхойлох ёстой.
		10	Бодлого нь мэдээллийн технологийн хэрэглээний зөв зан үйл рүү чиглүүлсэн байх ёстой.
		11	Удирдлагууд нь үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг мэдээллийн технологийн систем, дэд бүтцийг харгалзан зохих ёсоор төлөвлөж, удирдах ёстой.
		12	Удирдлагууд нь байгууллагынхаа мэдээллийн технологийн сайн засаглалын соёлыг бий болгох ёстой.
4	Хяналт	13	Удирдлагууд гүйцэтгэлийн үнэлгээний тогтолцоогоор дамжуулан мэдээллийн технологийн гүйцэтгэлд хяналт тавих ёстой.
		14	Төлөвлөгөөний гүйцэтгэлийг тогтмол хянадаг ёстой.
		15	Удирдлагууд мэдээллийн технологийн үйл ажиллагааны гадаад болон дотоод үүргүүдийг тодорхойлох ёстой.
5	Зарчим 1: Хариуцлага	16	Удирдлагууд нь байгууллагын одоогийн болон ирээдүйн МТ-ийн хэрэглээнд үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлох замаар МТ-ийн боломжуудыг үнэлэх ёстой.
		17	Боломжуудыг үнэлэхдээ удирдлагууд нь одоогийн болон ирээдүйн байгууллагын зорилтуудыг хэрэгжүүлэх МТ-ийн үр дүнтэй шийдлүүдийг тодорхойлон баталгаажуулах ёстой..
		18	МТ-тай холбоотой шийдвэр гаргах болон бусад үүрэг, хариуцлага хүлээсэн хүмүүсийн чадварыг удирдлагууд үнэлэх ёстой.
		19	Удирдлагын багт байгууллагын зорилго, үнэт зүйл, үйл ажиллагааны талаар мэдлэгтэй МТ мэргэжилтнүүдээс бүрдсэн менежерүүд байх ёстой.
		20	Удирдлагууд нь төлөвлөгөөнд МТ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой үүргүүдийг хэрэгжүүлэх ажлуудыг тусгасан байх ёстой.
		21	Удирдлагууд нь МТ-ийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай мэдээллийг хүлээн авдаг байх ёстой.
		22	Удирдлагууд нь МТ засаглалын хэрэгжилтийг хянаж байх ёстой.
		23	Удирдлагууд нь МТ -ийн засаглалыг хэрэгжүүлэхээр үүрэг, хариуцлага хүлээсэн хүмүүсийн ур чадварыг үнэлдэг байх ёстой.
24	Удирдлагууд нь МТ -ийн засаглалыг хэрэгжүүлэхээр үүрэг, хариуцлага хүлээсэн хүмүүсийн үүргийн гүйцэтгэлийг хянаж байх ёстой.		
6	Зарчим 2: Стратеги	25	Удирдлагууд нь МТ болон байгууллагын үйл ажиллагаанд гарсан хөгжил, дэвшлийг үнэлж, МТ ирээдүйд бий болох хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлон баталгаажуулах ёстой
		26	Байгууллагын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд удирдлагууд нь МТ үйл ажиллагааг үнэлж өөрчлөгдөж буй нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, бусад оролцогч талын шаардлагыг хангаж байгаа эсэхийг баталгаажуулах ёстой.
		27	Удирдлагууд нь МТ-ийн ашиглалтыг олон улсын болон үндэсний стандартуудад тодорхойлогдсон шаардлагад нийцсэн зохих эрдлийн үнэлгээг хийдэг байх ёстой
		28	Удирдлагууд нь байгууллага МТ-ийн хөгжил, дэвшлээс хүртэх үр шимийг бодлого,

			дүрэм журмаар баталгаажуулах ёстой.
		29	Удирдлагууд нь шинэ боломжууд эсвэл сорилтуудад хариу өгөх, үйл ажиллагаанд шаардлагатай процессыг сайжруулахад чиглэсэн МТ-ийн шинэлэг ашиглалтын санал санаачлагуудыг урамшуулдаг байх ёстой
		30	Удирдлагууд нь батлагдсан МТ саналуудын ажлын явцыг хянаж, тэдгээрийг заасан хугацаанд, томилогдсон нөөцөөр ашиглан зорилттоо хүрч байгааг баталгаажуулах ёстой
		31	Удирдлагууд нь МТ-ийн ашиглалтыг хянаж, тодорхойлсон үр шимийг оролцогч талууд хүргэж байгааг баталгаажуулах ёстой
7	Зарчим 3: Худалдан авах	32	Удирдлагууд нь батлагдсан саналуудыг хэрэгжүүлэхэд МТ-н боломжуудын эрсдэл ба мөнгөний үнэ цэнийг харгалзан үнэлэх ёстой.
		33	Удирдлагууд мэдээллийн технологийн хөрөнгийг (систем ба дэд бүтэц) зохих журмаар олж авах, тэр дундаа зохих баримт бичгийг бэлтгэхийн зэрэгцээ шаардлагатай чадавхийг хангасан байх ёстой.
		34	Удирдлагууд нь нийлүүлэлтийн зохицуулалтуудыг байгууллагын хэрэгцээ шаардлагатай нийцүүлсэн байх ёстой.
		35	Удирдлагууд нь МТ-ийн чадамжит шаардлагатай хөрөнгө оруулалтыг баталгаажуулж, гүйцэтгэлийг хянах ёстой.
		36	Удирдлагууд нь мэдээллийн технологийн худалдан авалт хийхдээ байгууллагын зорилгын талаарх нийтлэг ойлголтыг хэр хэмжээнд хадгалж байгааг хянах ёстой.
8	Зарчим 4: Гүйцэтгэл	37	Удирдлагууд нь менежерүүдийн санал болгосон МТ-ийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай нөөц, боломжуудыг хангах саналуудыг хянах ёстой.
		38	Эдгээр саналууд нь байгууллагын тасралтгүй хэвийн үйл ажиллагаа ба МТ ашиглалттай холбоотой эрсдлийг арилгах асуудлуудыг шийдсэн байх ёстой
		39	Удирдлагууд нь МТ үйл ажиллагаанаас үүсэх байгууллагын тасралтгүй хэвийн үйл ажиллагаанд учрах эрсдлийг үнэлэх ёстой
		40	Удирдлагууд нь мэдээллийн бодит байдлын эрсдэл болон МТ-ийн хөрөнгө, түүнтэй холбоотой оюуны өмч болон байгууллагын өгөгдлийн сангийн эрсдлийг үнэлэх ёстой
		41	Удирдлагууд нь байгууллагын зорилгыг хэрэгжүүлэх МТ-ийн ашиглалтын талаар шийдвэрийг үр дүнтэй, түргэн шуурхай гаргах боломжийг баталгаажуулж, үнэлэх ёстой
		42	Удирдлагууд нь байгууллагын МТ засаглалын үр дүнтэй байдлыг болон гүйцэтгэлийг тогтмол үнэлэх ёстой
		43	Удирдлагууд нь МТ нь байгууллагын хэрэгцээг хангахын тулд зохих хэмжээний нөөцийг хуваарилах ёстойг баталгаажуулах ёстой.
		44	Удирдлагууд нь МТ-ийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай үнэн зөв, шинэчлэгдсэн мэдээллээр дэмжихийг баталгаажуулах ёстой.
		45	Удирдлагууд нь МТ нь үйл ажиллагаа нь байгууллагыг үйл ажиллагаанд үзүүлэх нөлөөллийг тогтмол хянах ёстой
		46	Удирдлагууд нь хуваарилсан нөөц ба төсвүүдийн гүйцэтгэлийг байгууллагын зорилготой нийцүүлэн хянах ёстой.
		47	Удирдлагууд нь мэдээллийн үнэн зөв, мэдээллийн технологийн үр ашигтай хэрэглээний гүйцэтгэлд хяналт тавих ёстой.
9	Зарчим 5: Нийцтэй	48	Удирдлагууд нь МТ нь хууль тогтоомж (захиргааны, хууль, ерөнхий хууль, гэрээний), дотоод бодлого, стандарт ба мэргэжлийн зөвлөмжүүдийн шаардлагыг хангаж байгааг

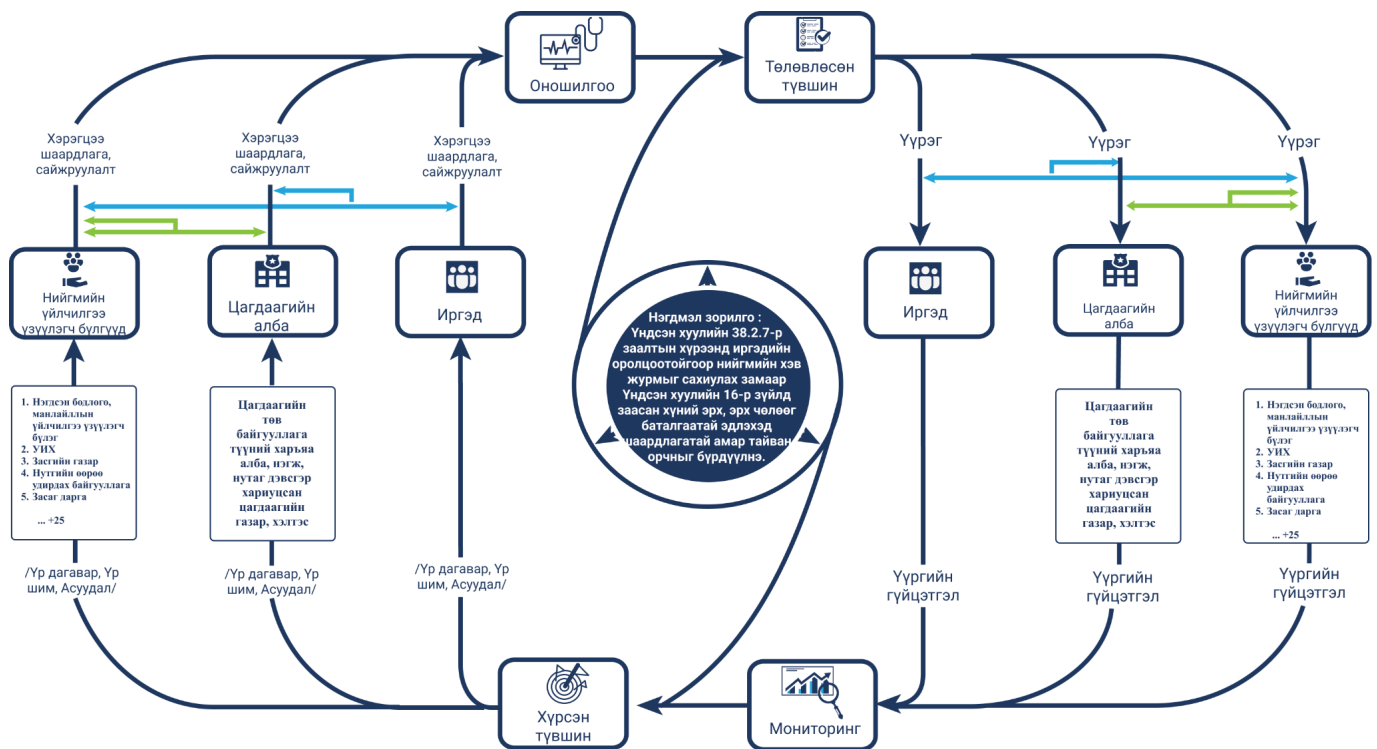
	байдал		тогтмол үнэлэх ёстой
		49	Удирдлагууд нь байгууллагын МТ засаглалын дотоод нийцтэй байдлыг тогтмол үнэлэх ёстой
		50	Удирдлагууд нь мэдээллийн технологийн хэрэглээ нь холбогдох үүрэг хариуцлага (зохицуулалт, хууль тогтоомж, нийтлэг хууль, гэрээ), стандарт, удирдамжид нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулж, тогтмол бөгөөд байнгын механизмыг бий болгохыг хариуцсан хүмүүст чиглүүлэх ёстой.
		51	Байгууллага мэдээллийн технологийн ашиглалтын дотоод үүргээ биелүүлэх боломжийг олгох бодлогыг боловсруулж, хэрэгжүүлэхийг удирдлагууд нь чиглүүлэх ёстой.
		52	Удирдлагууд мэдээллийн технологийн ажилтнуудад мэргэжлийн зан төлөв, хөгжлийн талаархи холбогдох удирдамжийг дагаж мөрдөхийг чиглүүлэх ёстой.
		53	Удирдлагууд нь МТ-тэй холбоотой бүх үйлдлүүд нь ёс суртахууны дагуу байх ёстойг зааварлах ёстой
		54	Удирдлагууд мэдээллийн технологийн нийцэл, нийцлийг зохих тайлан, аудитын туршлагаудаар хянаж, хяналт шалгалтыг цаг тухайд нь, иж бүрэн, сэтгэл ханамжийн түвшинг үнэлэхэд тохиромжтой эсэхийг баталгаажуулах ёстой.
		55	Удирдлагууд байгаль орчин, хувийн нууцлал, стратегийн удирдлага, байгууллагын өгөгдлийн санг хадгалах болон бусад холбогдох үүргээ биелүүлэхийн тулд хөрөнгө, өгөгдлийг устгах зэрэг мэдээллийн технологийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих ёстой.
10	Зарчим 6: Хүний Зан Үйл	56	Удирдлагууд нь хүний зан үйлийг тодорхойлж, зохих ёсоор авч үзэхийн тулд мэдээллийн технологийн үйл ажиллагааг үнэлэх ёстой.
		57	Удирдлагууд мэдээллийн технологийн үйл ажиллагаа нь хүний тодорхойлсон зан үйлтэй нийцэж байх ёстой.
		58	Удирдлагууд эрсдэл, боломж, асуудал, санаа зовоосон асуудлуудыг хэн ч хэзээ ч тодорхойлж, тайлагнаж болохыг чиглүүлэх ёстой..
		59	Эдгээр эрсдэлийг нийтэлсэн бодлого, журмын дагуу удирдаж, холбогдох шийдвэр гаргагчид мэдэгдэх ёстой
		60	Удирдлагууд нь тодорхойлогдсон хүний зан үйл нь хамааралтай хэвээр байгаа эсэхийг баталгаажуулахын тулд мэдээллийн технологийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, тэдэнд зохих ёсоор хяналт тавих ёстой.
		61	Удирдлагууд мэдээллийн технологийн зохистой хэрэглээтэй нийцэж байгаа эсэхийг шалгахын тулд ажлын гүйцэтгэлд хяналт тавих ёстой.

9. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны логик загвар

Энэхүү судалгаагаар цагдаагийн байгууллагын нэгдсэн тогтолцоонд шууд болон шууд бусаар оролцдог нийт 35 оролцогч талыг тодорхойлон гаргав. Ингэхдээ цагдаагийн байшууллагын нэгдсэн тогтолцооны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэхэд оролцогч талуудын хүлээх үүргүүдийг нийтлэг хэв шинжээр бүлэглэн тодорхойлов.

Судалгааны үр дүнгээр тодорхойлсон цагдаагийн байгууллагын зорилго, зорилгын үр дүнгийн хэмжүүр үзүүлэлт, зорилгыг хэрэгжүүлэх оролцогч талууд, тэдгээрийн хариуцах чиг үүргийг харилцан уялдуулж дараах логик дүрслэлийг боловсруулав.

Зураг 4. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны логик загвар

10.Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүртэх үр шим

Хүн аливаа зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцох анхдагч шалтгаан нь зорилгын хэрэгжилтээс үр шим хүртэх хүсэл буюу өөрийн хэрэгцээг хангах шаардлага байдаг. Зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцсоны төлөө түүнтэй нь дүйцэхүйц үр шимийг хүртээж байж тухайн хүн системд урт хугацаанд, үр дүнтэй хамтран ажиллах юм. Тиймээс системийн инженерчлэлийн аргаар боловсруулж буй жишиг загварын 10 шийдэлд оролцогч талуудын хүртэх үр шимийг тодорхойлох ажил зайлшгүй багтдаг билээ.

Энэхүү судалгааны хүрээнд Цагдаагийн алба, иргэн, нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэг гэсэн 3 бүлэг оролцогч талыг тодорхойлсон бөгөөд тэдгээр оролцогч талуудын гарцаагүй хүртэх ёстой үр шимийг Үндсэн хуулиар баталгаатай эдлэх ёстой эрх, эрх чөлөөг эдлэх боломж байна хэмээн үзэв. Учир нь энэхүү багц эрхийг эдлэх үйл ажиллагаа нь дан ганц үйлдэл эсвэл нэг оролцогч талын хичээл зүтгэлээс хамаарахгүй, бүх оролцогч талуудын үүргийн хэрэгжилтээс үүдэн бий болох синергистик хэв шинж бүхий цогц үр дүн юм. Цагдаагийн алба хаагч, нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлэгт багтаж буй нэгж ажилтан нь том тогтолцооныхоо үүргийг хэрэгжүүлэх субъектээс гадна Монгол Улсын иргэн юм. Тиймээс хүртэх үр нь Үндсэн хуулиар баталгаажсан багц эрх, эрх чөлөөг эдлэх боломж байгаа нь логикийн хувьд зөрчилдөхгүй, тодорхой үндэслэлтэй байна.

Харин цагдаагийн алба хаагчийн хүртэх үр шимийг тодорхойлохдоо Цагдаагийн албаны тухай хууль болон Төрийн албаны тухай хуулиар баталгаажуулсан нийгмийн баталгаа болон бусад урамшууллыг цэгцэлж, Макс Неефийн Хүний үндсэн 9 хэрэгцээг хангаж байгаа эсэхийг үнэлэв. Тухайн 2 хуулиар баталгаажуулсан үр шимүүд нь багцаараа 9 хэрэгцээг хангаж чадахгүй бол тухайн хэрэгцээг хангах нөхцлийг бүрдүүлэх шаардлагатай болохыг судалгааны баг дэвшүүлэхийг зорьсон юм.

Ингээд Цагдаагийн албаны тухай болон Төрийн албаны тухай хуулийг шинжлэн үзэхэд нийт 89 төрлийн нийгмийн баталгаа, бусад урамшууллыг баталгаажуулсан байгаа бөгөөд эдгээр нь Хүний үндсэн 9 хэрэгцээг цогцоор нь хангаж байсан юм. Үүнээс харахад Цагдаагийн алба хаагчийн нийгмийн баталгаа, хүний үндсэн хэрэгцээг хангахад шаардлагатай урамшууллыг олгох нөхцлийг хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан байгаа бөгөөд үүнийг судалгааны ажлаар тодорхойлсон Нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүрүүдтэй уялдуулсанаар алба хаагч бүрийг зорилгоо тууштай хэрэгжүүлэхэд нь сэдэлжүүлэх боломжтой болох давуу талтай байна.

Цагдаагийн алба хаагчийн хүртэх үр шим болон Макс Неефийн Хүний үндсэн хэрэгцээний харьцуулсан матриц:

Хүснэгт 8. Хүний үндсэн хэрэгцээний харьцуулсан матриц

	Амьжир- гаагаа ханга	Аюулгүй байх	Ойр отно байх	Ойлгох	Оролцох	Чөлөө- тэй бодож сэтг	Бүтээх	Өөрий- гөө хүлээн зөвшөө- рүүлэх	Эрх чөлөөтэй байх
ЦАГДААГИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ									
73 дугаар зүйл. Цагдаагийн цол									
73.1.Эрхэлж байгаа албан тушаал, алба хаасан хугацаа, ажлын үр дүнг харгалзан цагдаагийн алба хаагчид дараахь цол олгоно:								+	
76.2.Алба хаагч биеийн эрүүл мэндийн байдлаар үүрэгт ажлаа гүйцэтгэх боломжгүй болсон, тэтгэвэр тогтоолох насанд хүрсэн, алба хаах насны дээд хязгаарт хүрсэн үндэслэлээр албанаас чөлөөлөгдсөн бол ёслолын дүрэмт хувцсыг түүнд хадгалуулна.								+	
77 дугаар зүйл. Цагдаагийн албанаас түр чөлөөлөх, албан үүргийг түр орлон гүйцэтгүүлэх									
77.5.Албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэсэн цагдаагийн алба хаагчид ажлын үр дүнг харгалзан үндсэн цалингийнх нь 40 хүртэл хувиар урамшил олгоно.	+								
79 дүгээр зүйл. Албан тушаал дэвшүүлэх, бууруулах									
79.1.Цагдаагийн албанд ажилласан хугацаа, үйл ажиллагааны үр дүн, мэргэшлийн түвшингийн үнэлгээг харгалзан албан тушаал дэвшүүлж, бууруулна.								+	
83 дугаар зүйл. Алба хаагчийн баталгаа									
83.1.Цагдаагийн алба хаагч нь Төрийн албаны тухай хуульд заасан баталгаагаар хангагдана.									
83.2.Цагдаагийн алба хаагч нь Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд заасны дагуу тэтгэвэр тогтоолгож, тэтгэмж авна.	+								
83.3.Засгийн газар цагдаагийн алба хаагчийг орон сууцаар хангах хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.	+	+							
84 дүгээр зүйл. Улс төрийн баталгаа									
84.1.Цагдаагийн алба хаагчийг улс төрийн үйл ажиллагаанд хуульд заасан албан үүргээс нь гадуур дайчлах, оролцуулахыг хориглоно.									+
84.2.Цагдаагийн алба хаагчийг энэ хуулийн 84.1-д заасан үйл ажиллагаанд оролцохыг									+

шаардсан бол татгалзана.									
85 дугаар зүйл. Хууль зүйн баталгаа									
85.5.Цагдаагийн алба хаагч ажлын бус цагаар хууль ёсны үйл ажиллагаа явуулсан, түүнчлэн ажилдаа ирэх, буцах замд явсныг албан үүргээ гүйцэтгэж байгаатай адилтган тооцно.	+								
85.6.Албан үүргээ гүйцэтгэхтэй нь холбогдуулан цагдаагийн алба хаагч болон түүний хамаарал бүхий этгээдийн амь нас, эрүүл мэндэд аюул занал учирсан, эсхүл учирч болзошгүй тохиолдолд тэдгээрийн амь нас, аюулгүй байдлыг хамгаалах асуудлыг цагдаагийн байгууллага хариуцна.		+	+						
85.8.Цагдаагийн алба хаагчийг албан үүргээ биелүүлсэнтэй нь холбогдуулан төрийн эрх бүхий байгууллагаас шалгасан, баривчилсан, цагдан хорьсон, орон байр, албан тасалгаа, тээврийн хэрэгсэл болон биед нь үзлэг, нэгжлэг хийсэн бол шууд удирдах даргад нь даруй мэдэгдэнэ.		+							
85.10.Тайван цагт цагдаагийн алба хааж байгаа иргэнийг цэргийн жинхэнэ албанд татахаас чөлөөлөх бөгөөд цагдаагийн албанд 2-оос дээш жил ажилласан бол цэргийн албыг биеэр хаасанд тооцно.									+
85.12.Хуульд зааснаас бусад үндэслэлээр цагдаагийн алба хаагчийг ажлаас чөлөөлөх, халах, өөр ажил, албан тушаалд шилжүүлэхийг хориглоно.	+								
86 дугаар зүйл. Нийгмийн баталгаа									
86.1.Цагдаагийн алба хаагч албан үүргээ гүйцэтгэж яваад гэмт халдлагын улмаас амь насаа алдсан тохиолдолд 10 жилийн үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний тэтгэмжийг тухайн алба хаагчийн сарын үндсэн цалингийн дунджаар тооцож түүний гэр бүлд нэг удаа олгоно.	+		+						
86.2.Цагдаагийн алба хаагчийн ажилласан 1 жилийг 1 жил 3 сараар, цагдаагийн байгууллагын нууцалбал зохих албанд гүйцэтгэх ажилтнаар ажилласан 1 жилийг 1 жил 4 сараар тус тус тооцно. /Энэ хэсэгт 2022 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./									+
86.3.Цагдаагийн алба хаагч албан үүргээ гүйцэтгэж яваад эрүүл мэнд нь хохирсон тохиолдолд хууль тогтоомжид заасны дагуу Засгийн газар дараахь нөхөх олговор, тусламж олгоно:		+							
86.4.Цагдаагийн алба хаагчийн авч байсан цалингийн хэмжээ нэмэгдэх бүрд энэ	+								

хуулийн 86.3.3-т заасан цалингийн зөрүүг нэмэгдсэн цалингаас шинэчлэн тооцож олгоно.									
86.8.Цагдаагийн алба хаагчийг жил бүр эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулж, зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ.		+							
86.9.Цагдаагийн алба хаагч албан үүргээ гүйцэтгэх явцад эрүүл мэнд нь хохирсон бол эмнэлгийн байгууллагаар үнэ төлбөргүй эмчлүүлнэ.		+							
86.10.Албан үүргээ гүйцэтгэх явцад эрүүл мэндэд нь хохирол учирснаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон цагдаагийн алба хаагч, эдгээр үндэслэлээр чөлөөлөгдсөн иргэнд амралт сувиллын болон нөхөн сэргээх эмнэлгийн байгууллагад эмчлүүлэхээр очих ба буцах замын зардлыг Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу жилд нэг удаа олгоно.		+							
86.11.Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, дайны болон онц байдал, энхийг дэмжих ажиллагаа, гамшиг, түүний үр дагаврыг арилгах зэрэг цагдаагийн алба хаагчийн эрүүл мэнд, амь насанд өндөр эрсдэлтэй онцгой нөхцөлд алба хаасантай холбоотойгоор сэтгэл зүйн нөхөн сэргээх эмчилгээ шаардлагатай бол 3 сар хүртэл хугацаагаар сэтгэл зүйн нөхөн сэргээх эмчилгээнд үнэ төлбөргүй хамруулна.		+							
87 дугаар зүйл. Эдийн засгийн баталгаа									
87.1.Засгийн газар цагдаагийн алба хаагчийн хэвийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.		+							
87.2.Цагдаагийн алба хаагч ээлжийн амралтаараа өөрийн, эсхүл эхнэр, нөхрийн төрсөн нутагт ирэх, очих замын зардлыг тухайн үед мөрдөж байгаа автомашин, төмөр замын үнэлгээгээр тооцож 2 жилд нэг удаа олгоно.			+						
87.3.Цагдаагийн алба хаагч шилжин ажиллах болсноос шалтгаалан эхнэр, нөхөр нь хөдөлмөрийн гэрээгээ цуцлахад хүрвэл түүнийг тэргүүн ээлжид ажлаар хангах бөгөөд ажлаар хангаагүй нөхцөлд ажилгүй байсан хугацааны эрүүл мэндийн болон нийгмийн даатгалын шимтгэлийг тухайн үед мөрдөж байгаа цалингийн доод хэмжээгээр тооцож улсаас олгоно.	+					+			
87.4.Нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал, онц байдлын үед болон голомтын бүсэд үүрэг гүйцэтгэсэн цагдаагийн алба хаагчид албан томилолтын зардлыг ердийн үеийнхээс гурав дахин нэмэгдүүлж олгоно.	+								

87.5.Цагдаагийн байгууллага алба хаагчийг өндөржүүлсэн бэлэн байдал зарласан үед болон ажлын бус цагаар, шөнийн ээлжид, хээрийн сургууль, дадлагын үеэр чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь хүнсний болон эдийн хангалтаар хангаж, хоолны зардлыг олгоно. Цагдаагийн алба хаагчид олгох хүнсний болон эдийн хангалт, хоолны зардлын хэмжээг цагдаагийн төв байгууллагын дарга тогтооно.	+	+							
87.6.Нэг аймаг, хотоос нөгөө аймаг, хотод, түүнчлэн аймаг, хотын дотор цагдаагийн байгууллагад ажиллахаар томилогдсон алба хаагчид уналга, ачаа тээш, зам хоногийн зардал, түүний гэр бүлийн болон асрамжид нь байдаг хүмүүст уналга, ачаа тээшийн зардлыг тухайн үед мөрдөж байгаа онгоц, автомашин, төмөр замын үнэлгээгээр тооцож олгоно.	+								
87.7.Цагдаагийн байгууллагын захиалгаар гадаад улсын цагдаагийн их, дээд сургуульд суралцагч цагдаагийн алба хаагчийн суралцах хугацааны цалин хөлс, ирэх, буцах тээврийн зардлыг төр хариуцна.	+			+	+	+	+		
87.8.Энэ хуулийн 87.7-д заасан сургуульд цагдаагийн байгууллагын захиалгаар суралцаж байгаа сонсогчийн дүрэмт хувцасны болон ирэх, буцах тээврийн зардлыг төр хариуцна.				+	+	+	+		
88 дугаар зүйл. Цагдаагийн алба хаагчийн үнэмлэх, таних тэмдэг, дүрэмт хувцас									
88.1.Цагдаагийн алба хаагч нь цагдаагийн төв байгууллагаас олгосон албаны үнэмлэх, хувийн дугаар бүхий таних тэмдэгтэй байна. Цагдаагийн албаны үнэмлэх, таних тэмдгийн загварыг цагдаагийн төв байгууллагын дарга батална.								+	
88.2.Цагдаагийн алба хаагчид дүрэмт хувцас, эсхүл хувцасны мөнгөн хангамжийг олгоно.								+	
89 дүгээр зүйл. Бусад баталгаа									
89.1.Аймгийн төвөөс бусад суманд томилогдсон цагдаагийн алба хаагчийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, албаны орон сууц, уналга, холбооны хэрэгслээр хангах үүргийг цагдаагийн байгууллага хүлээнэ.							+		
89.2.Аймгийн төвөөс бусад суманд тасралтгүй ажиллаж байгаа цагдаагийн алба хаагчид 30 сарын үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн урамшлыг 5 жил тутам олгох бөгөөд мөнгөн урамшил олгох журмыг Засгийн газар батална.	+								
90 дүгээр зүйл. Ээлжийн амралт									

90.1.Цагдаагийн алба хаагчид жил бүр ажлын 15 өдрийн үндсэн амралт олгож, биеэр эдлүүлнэ.										+
90.2.Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үүрэг бүхий цагдаагийн алба хаагчид алба хаасан 2 жил тутам ажлын 3 өдрийн, цагдаагийн бусад алба хаагчид алба хаасан 5 жил тутам ажлын 3 өдрийн нэмэгдэл амралт олгоно.										+
90.3.Ажлын зайлшгүй шаардлагаар нэмэгдэл амралтаа биеэр бүрэн эдэлж чадаагүй цагдаагийн алба хаагчид түүний зөвшөөрснөөр хоногт ногдох цалинг хоёр дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний мөнгөн урамшил олгоно.	+									
91 дүгээр зүйл. Цагдаагийн алба хаагчийн алба хаах нас										
91.1.Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд заасан үндэслэлээр цагдаагийн алба хаагч тэтгэвэр тогтоолгож, тэтгэмж авах эрхтэй бөгөөд алба хаах насны дээд хязгаар нь:	+									
91.1.1.цагдаагийн бага цолтой алба хаагч 47 нас;										+
91.1.2.цагдаагийн дунд цолтой алба хаагч 52 нас;										+
91.1.3.цагдаагийн ахлах цолтой алба хаагч 55 нас;										+
91.1.4.цагдаагийн дээд цолтой алба хаагч 57 нас;										+
91.1.5.цагдаагийн бага цолтойгоос бусад эмэгтэй алба хаагчийн алба хаах насны дээд хязгаар нь 47 нас байна.										+
91.2.Энэ хуулийн 91.1-д заасан насны дээд хязгаарт хүрсэн цагдаагийн алба хаагчийн алба хаах хугацааг дотоод хэргийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн 5 хүртэл жилээр сунгаж болно.					+		+			
91.6.Цагдаагийн төв байгууллага нь энэ хуулийн 91.1, 91.2-т заасан насны дээд хязгаарт хүрч албанаас чөлөөлөгдсөн иргэнийг цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд туслах үүрэг бүхий ажилд гэрээгээр ажиллуулж болно.					+		+			
91.7.Цагдаагийн байгууллагын захиалгаар суралцсан, цагдаагийн алба хаагч бэлтгэх чиг үүрэг бүхий дээд боловсролын сургалтын байгууллагад цагдаагийн цолтойгоор ажилласан, цэргийн жинхэнэ алба хаасан, цэрэг, цагдаагийн сургуульд сонсогчоор суралцсан болон хуульд заасан				+	+	+				

бусад хугацааг цагдаагийн албанд ажилласан хугацаанд оруулан тооцно.									
92 дугаар зүйл. Цагдаагийн алба хаагчийн шагнал, урамшил									
92.1.Цагдаагийн алба хаагч үүргээ үр дүнтэй гүйцэтгэж, онцгой гавьяа гаргасан бол гавьяа зүтгэлийг нь үнэлж, түүнийг цагдаагийн цол, байгууллагын шагналаар шагнаан урамшуулж болно.						+		+	+
ТӨРИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬ									
57.1.Төрийн алба хаагчид хууль болон албан тушаалын тодорхойлолтод заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлсний төлөө төрөөс цалин хөлс олгоно.	+								
59.1.Төрийн алба хаагчид дараахь нөхөх төлбөрийг олгоно: 59.1.1.албан томилолтын зардлыг; 59.1.2.албан ажлын хэрэгцээнд хувийн унаа хэрэглэсэн тохиолдолд батлагдсан нормативын дагуу гарсан зардлыг; 59.1.3.гадаад улсад болон нэг аймаг, хотоос нөгөө аймаг, хотод, түүнчлэн аймаг, хотын дотор ажиллахаар томилогдсон алба хаагчид тээврийн хэрэгсэл, ачаа тээш, зам хоногийн зардал, түүний гэр бүлийн болон асрамжид нь байдаг хүмүүст тээврийн хэрэгсэл, ачаа тээшийн зардлыг; 59.1.4.төрийн алба хаагч албан үүргээ гүйцэтгэж байхад бие махбодид нь гэмтэл учруулсан буюу эрүүл мэндийг нь бусад хэлбэрээр хохироосноос хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон бол түүний авч байсан цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийн зөрүүг хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан буюу хөдөлмөрийн чадвар алдсаны тэтгэвэр авч байсан нийт хугацаанд нөхөн олгож, хохирлыг гэм буруутай этгээдээр нөхөн төлүүлэх;	+								
59.1.5.төрийн алба хаагч албан үүргээ гүйцэтгэж байхад бие махбодид нь гэмтэл учруулсан буюу эрүүл мэндийг нь бусад хэлбэрээр хохироосноос хөгжлийн бэрхшээлтэй болж, хиймэл эрхтэн хийлгэх, сонсголын аппарат авах, нөхөн сэргээх бусад эмчилгээ хийлгэх бол зардлын тодорхой хэсгийг Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу санхүүжүүлэх, зөрүүг улсын төсвөөс нөхөн олгож, хохирлыг гэм буруутай этгээдээр нөхөн төлүүлэх;		+							

59.1.6.Ээлжийн амралтаараа өөрийн, эсхүл эхнэр /нөхөр/-ийн төрсөн нутаг явах бол ирэх, очих замын зардлыг, эсхүл магадлан итгэмжлэл бүхий эмнэлгийн байгууллагын шийдвэрээр дотоодын сувилалд сувилуулах бол ирэх, очих замын зардлыг тухайн үед мөрдөж байгаа автомашин, төмөр замын үнэлгээгээр тооцож хоёр жилд нэг удаа олгох;		+	+						+
59.1.7.Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд заасан тухайн жилийн эмчилгээний төлбөрийн хэмжээнээс давсан хэсэг болон магадлан итгэмжлэл бүхий эмнэлгийн байгууллагын шийдвэрээр гадаад оронд эмчлүүлэх зайлшгүй шаардлага гарсан тохиолдолд зардлынх нь 60-аас доошгүй хувийг төр хариуцах;		+							
60.1.Төрийн улс төрийн алба хаагчаас бусад төрийн алба хаагч өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгох үндэслэлээр чөлөөлөгдсөн бол үндсэн цалингийн дунджаас ажилласан хугацааг нь үндэслэн тооцож нэг удаагийн буцалтгүй тусламжийг олгоно. Нэг удаагийн буцалтгүй тусламжийн дээд хэмжээ нь 36 сарын үндсэн цалингийн дунджаас хэтрэхгүй байна. Нэг удаагийн буцалтгүй тусламж тооцох цалингийн дундаж хэмжээ болон олгох шалгуур нөхцөлийг тодорхойлсон журмыг төрийн албаны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Засгийн газар тогтооно.	+								
60.2.Албан үүргээ гүйцэтгэх явцад төрийн алба хаагчийн амь нас хохирсон тохиолдолд 60 сарын албан тушаалын үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тусламжийг түүний ар гэрт нь олгоно.	+								
61 дүгээр зүйл.Төрийн алба хаагчийн нийтлэг баталгаа									
61.1.Төрийн алба хаагч дараахь нийтлэг баталгаагаар хангагдана:									
61.1.1.албан тушаалын цалин хөлс, нөхөх төлбөр, тусламж, шагнал, урамшуулал, тэтгэвэр, тэтгэмж авах;	+								
61.1.2.албан тушаалын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай ажиллах нөхцөлөөр хангуулах;		+				+	+		
61.1.3.гүйцэтгэж байгаа албан үүргийн шинж байдлаас хамааран зохих журмын дагуу албаны унаа хэрэглэх, ажилдаа ирэх, буцах төрийн тээврийн хэрэгслийн зардлын зохих хэсгийг нөхөн авах;	+								

61.1.4.албан үүргээ гүйцэтгэж байгаатай нь холбогдуулан хүчирхийлэх, заналхийлэх, доромжлох, гүтгэх болон бусад хууль бус үйлдэл, үйл ажиллагаанаас төрийн алба хаагч, түүний гэр бүлийн гишүүнийг тухайн ажиллаж байгаа байгууллага, эсхүл цагдаагийн байгууллагаар хамгаалуулах;						+	+		
61.1.5.орон байраар хангагдахад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх;	+								
61.1.6.Хөдөлмөрийн тухай хуулиар тогтоосон ээлжийн амралт эдлэх;						+			+
61.1.7.төрийн хөрөнгөөр 6 хүртэлх сарын хугацаагаар давтан сурах, мэргэшлээ дээшлүүлэх сургалтад хамрагдах, энэ хугацаанд эрхэлж байгаа албан тушаалын цалинг авах;				+	+	+	+		
61.1.8.үүргээ зохих журмын дагуу биелүүлснээс алба хаагчид учирсан эд хөрөнгийн хохирлыг төр хариуцаж, гэм буруутай этгээдээр хууль тогтоомжид заасны дагуу нөхөн төлүүлэх;									
61.1.9.ажлын зайлшгүй шаардлагаар ээлжийн амралтаа биеэр эдэлж чадаагүй төрийн захиргааны алба хаагчид түүний зөвшөөрснөөр 1.5 сарын албан тушаалын цалинтай тэнцэх мөнгөн урамшуулал олгох;	+								
63.1.Төрийн алба хаагч хуульд заасны дагуу дүрэмт хувцас хэрэглэж болно. 63.2.алба хаагчийн дүрэмт хувцасны загварыг эдэлгээний хугацаа, хэрэглэх журмын хамт Ерөнхийлөгч, Засгийн газар тус тус тогтооно.								+	
	23	14	4	4	7	8	9	7	13

11.Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох төгөлдөржүүлэх шийдлийн ерөнхий санаа

Японы эдийн засгийн эцэг гэгдэх Эдвард Демингийн тодорхойлсоноор “Байгууллагын үйл ажиллагаанд алдаа дутагдал байгаа бол түүний 96 хувь нь тухайн байгууллагын тогтолцооноос, үлдсэн 4 хувь тэнд байгаа хүмүүсээс шалтгаалдаг” гэсэн байдаг. Системийн инженерчлэлийн аргаар боловсруулсан зорилгоо хэрэгжүүлэх чадвартай байгууллагын суурь хэв шинжийн хамгийн гол хэсэг нь оношилгооны хэсэг байдаг бөгөөд энэхүү оношилгоо нь байгууллагын үйл ажиллагааны доголдлыг шийдлүүдийн дутмаг байдал, ажилтнуудын ур чадварын дутагдлаас хайдгаараа Эдвард Демингийн үзэл баримтлалтай нийцдэг юм.

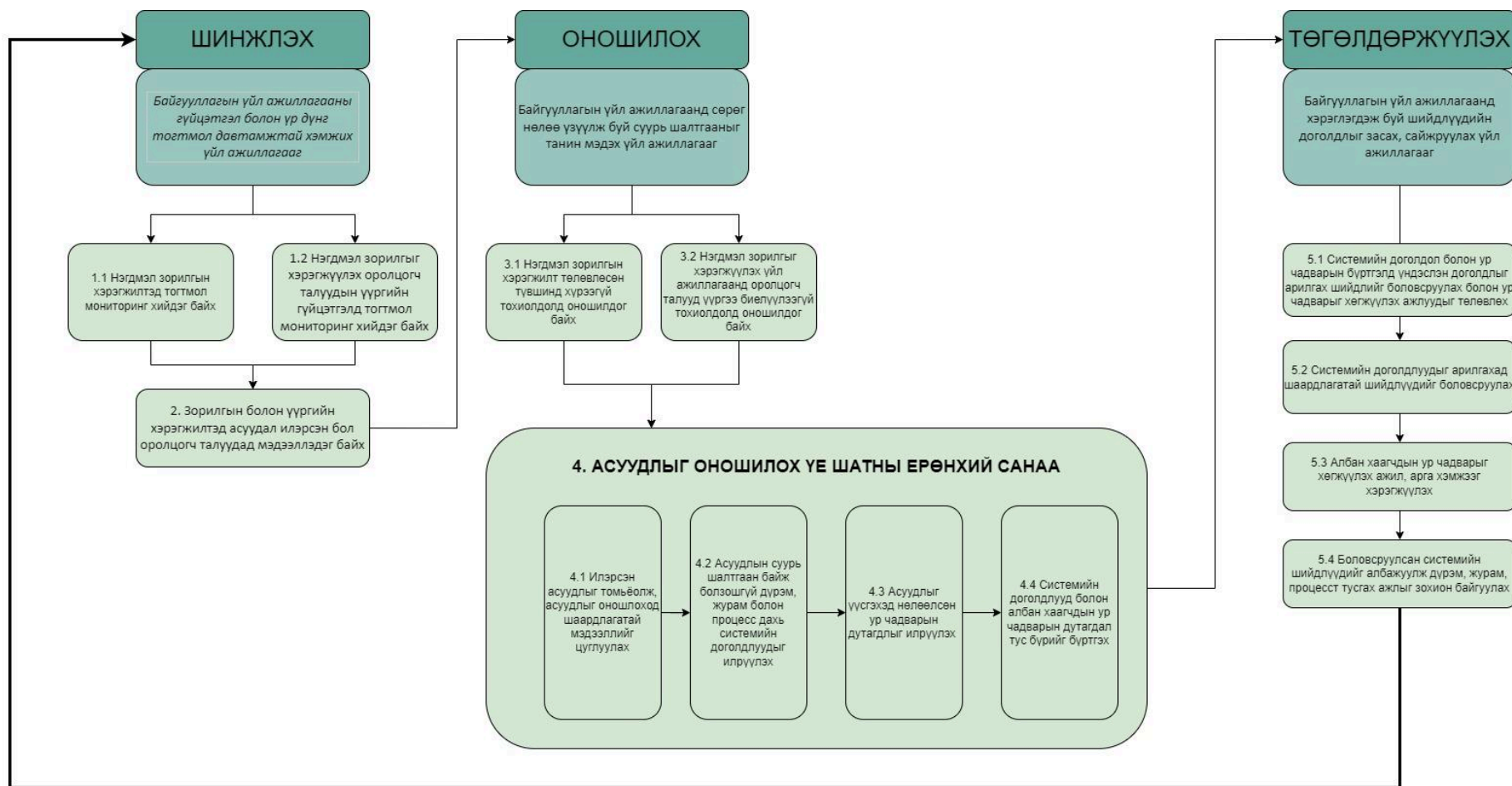
Тиймээс Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох, төгөлдөржүүлэх шийдлийн ерөнхий санааг Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны логик загварт үндэслэн боловсрууллаа.

Үйл ажиллагааг оношилохын өмнө оношилгоонд зайлшгүй шаардлагатай өгөгдлийг үүсгэх ёстой бөгөөд бид түүнийг шинжлэх үе шатаар оруулж, байгууллагын үйл ажиллагааны гүйцэтгэл болон үр дүнг аль алийг нь хэмжих нь зүйтэй гэж үзэв. Хүний үйлдлээр жишээлүүлэн тайлбарлавал: Хүн өөрийн зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд өдөр бүр түүнрүү чиглэсэн тодорхой алхамуудыг хийх ёстой бөгөөд үүнийг зорилгоо хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны гүйцэтгэл хэмээн үзэж, алхамуудын эцэст бий болгосон амжилт, ололт эсвэл бүтэлгүйтлийг үйл ажиллагааны үр дүн хэмээн тооцож байгаа юм. Цагдаагийн албаны хувьд алба хаагч бүрийн ажлын гүйцэтгэл болон тухайн албаны зорилгын биелэлт хэмээн ойлгож болно.

Оношилох үе шатны хувьд шийдлийн дутмаг байдлыг дүрэм журмын заалт, маягт, цэг, таслал бүрээс хайх бол ур чадварын дутагдлын хувьд алба хаагчийн албан үүргээ гүйцэтгэхэд гарцаагүй мэдэх ёстой суурь мэдлэг, чадваруудаас хайх нь оновчтой.

Оношилгооны үр дүнд бидэнд асуудлыг үүсгэж байгаа шалтгааны дүгнэлт гарах бөгөөд түүнийг засаж сайжруулах үйлдлийг хийснээр систем өөрийгөө тасралтгүй хөгжүүлэх чадвартай болж байгаа юм.

Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох, төгөлдөржүүлэх үйл ажиллагааны ерөнхий зураглалыг алгоритмын хэлбэрт оруулан дүрслэв. Энэхүү ерөнхий зураглалд цагдаагийн албаны дотоод нарийн зохицуулалтыг тусган сайжруулах замаар өөрсдийн үйл ажиллагаанд тохируулан хэрэглэх нь зүйтэй.

Зураг 5. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг тогтмол шинжлэх, оношилох, төгөлдөржүүлэх процессын зураглал

НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ

1. Үндсэн хуулиар тодорхойлсон Монгол улсын засгийн газрын чиг үүрэг болон Иргэдийн баталгаатай эдэлвэл зохих эрх, эрх чөлөөг уялдуулан Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг томъёолсон тул Цагдаагийн албаны нийгэмд гүйцэтгэж буй үүргийг тодотгон харуулж, иргэд болон бусад оролцогч талуудын ойлголтыг нэгтгэх чадвартай нэгдмэл зорилгын томъёоллыг боловсруулсан гэж дүгнэж байна.
2. Судалгаагаар нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих 132 хэмжүүр үзүүлэлтийг тодорхойлсон ба эдгээр хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг нэгтгэн “**Амар тайван байдлын индекс**”-г боловсруулсан нь тухайн индексийг ашиглан Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг нэг тоон утгаар хэмжих боломжийг бүрдүүлж байна.
3. “Амар тайван байдлын индекс”-г өнгөрсөн хугацааны түүхэн өгөгдөлтэй харьцуулах замаар нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд гарч буй өөрчлөлтүүдийг дүгнэх боломжтойгоос гадна Цагдаагийн албаны урт, дунд хугацааны зорилго болон олон улсын жишиг өгөгдөлд үндэслэн тухайн индексийн зорилгот буюу тэмүүлэх түвшинг тодорхойлох боломжтой байна.
4. Нэгдмэл зорилгын томъёололд тусгагдсан болон Цагдаагийн албаны өдөр тутмын үйл ажиллагаанд тогтмол ашиглагддаг 50 тулгуур ойлголтыг энэхүү судалгааны хүрээнд тодорхойлсон ба тухайн ойлголтын тодорхойлолтуудыг ашиглан нэгдмэл зорилгын томъёололд оролцогч талуудын ойлголтыг нэгтгэх, үйл ажиллагааг зохицуулж буй дүрэм, журмуудыг уялдуулан боловсруулахад шаардагдах цагийн нөөцийг хэмнэхээр байна.
5. Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд үүрэг хүлээн оролцох оролцогч талуудыг тодорхойлоход 3 бүлгийн 32 оролцогч тал тодорхойлогдсон. Иргэн болон нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүлгүүдийн үүргийг тодорхойлохдоо тухайн оролцогч талуудын үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлийг Үндсэн хууль, холбогдох хууль, Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаатай логикийн хувьд уялдуулан боловсруулах боломжтой байна. Харин цагдаагийн албаны дотоод оролцогч талуудын гүйцэтгэх үүрэг нь системийн инженерчлэлийн аргаар шалгахад хоорондоо давхцалтай, зөрчилдөөн ихтэй, зарим оролцогч талуудын хүлээж буй чиг үүрэг нь нууцлалтай байсан тул хэвийн систем зорилгоо хэрэгжүүлэхэд зайлшгүй гүйцэтгэвэл зохих үүргүүдийг тодорхойлов.
6. Цагдаагийн албаны үйл ажиллагааг цаашид хэвийн үйл ажиллагаатай тогтолцоо болгон төлөвшүүлэх, олон улсын жишигт нийцүүлэх, дижиталжуулахад нийт 341 хэв шинжийг бүрдүүлэх шаардлагатайг судалгаагаар тогтоосон. Үүнд:
 - a. Хэвийн системийн бүрдүүлвэл зохих 40 хэв шинж
 - b. Үндсэн хуулийн дагуу бүрдүүлвэл зохих 26 хэв шинж
 - c. НҮБ-ийн хууль сахиулах байгууллагын хүний эрхийн стандарт /International Human Rights Standards for Law Enforcement/, Зэвсэгт хүчний ардчилсан удирдлагын Женевийн төв /Geneva centre for the Democratic Control of Armed forces/-с гаргасан Цагдаагийн байгууллагын стандарт, Улаан загалмайн нийгэмлэг // гаргасан стандартын дагуу бүрдүүлвэл зохих нийт 514 хэв шинж
 - d. Дижитал байгууллагын бүрдүүлвэл зохих 61 хэв шинж тус тус хамаарч байна.
7. Судалгааны хүрээнд цагдаагийн албаны зорилгыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд оролцогч талуудын хүртэх үр шимүүдийг томъёолсон ба Цагдаагийн албаны тухай хууль болон Төрийн албаны тухай хуульд тусгагдсан Цагдаагийн алба хаагчдын хүртэх үр шимийг Макс Нээфийн хүний үндсэн 9 хэрэгцээтэй харьцуулж үзэхэд суурь хэрэгцээ бүрийг хангахад шаардлагатай үр шимийн хэлбэрийг тодорхойлж тусгасан байна.
8. Цагдаагийн алба хаагчдын хүртэх үр шим нь хүний үндсэн хэрэгцээг бүрэн хамарч

байгаа хэдий ч тухайн үр шимийг олгоход тавигдах шалгуур, хэмжүүрийг нарийвчлан тодорхойлж, дүрэм журамд тусгагдсан алба хаагчдын үүргүүдтэй шууд уялдуулах шаардлагатай байна.

9. Энэхүү судалгааны хүрээнд боловсруулсан шийдлүүдийг уялдуулан цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг системийн загварт тусган дүрсэлсэн ба Цагдаагийн албаны дотоод үйл ажиллагаанд мөрдөгөж буй дүрэм, журмуудыг энэхүү загварыг бүрдүүлж буй суурь шийдлүүдэд нийцүүлэх, уялдуулах замаар Цагдаагийн албаны тогтолцоог цэгцлэх, системчлэх боломжтой байна.

САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

1. Цагдаагийн ерөнхий газрын эрхэм зорилго, үзэл баримтлалын багцыг судалгаагаар тодорхойлсон Цагдаагийн байгууллагын нэгдмэл зорилгын томьёололд нийцүүлэн шинэчилж, баталгаажуулах
2. Судалгааны хүрээнд тодорхойлсон 50 тулгуур ойлголтуудыг өдөр, тутам ашиглаж буй дүрэм, журмуудад тусгаж Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд ашиглагдаж буй ойлголтын зөрүүг арилгах ажлуудыг хэрэгжүүлэх
3. Цагдаагийн албаны нэгдмэл зорилгын хэрэгжилтийг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг баталгаажуулж, хэмжихэд шаардлагатай өгөгдлүүдийг цуглуулах үүрэг бүхий этгээд, газар нэгжийг тодорхойлох
4. Нэгдмэл зорилгын хэмжүүр үзүүлэлтийг ашиглан өнгөрсөн хугацааны түүхэн өгөгдөлд үндэсэн шинжилгээ хийж дүгнэлт гаргах.
5. Нэгдмэл зорилгын хэмжүүр үзүүлэлтийн хүрвэл зохих түвшинг өнгөрсөн хугацааны өгөгдөл, олон улсын жишиг болон Цагдаагийн байгууллагын урт, дунд хугацааны бодлого, төлөвлөгөөтэй уялдуулан тодорхойлох.
6. Цагдаагийн алба, нэгжүүдийн чиг, үүргийн томьёоллыг судалгаагаар тодорхойлсон чиг үүргийн матрицтай уялдуулан жигдрүүлэх.
7. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд мөрдвөл зохих системийн зарчмуудыг баталгаажуулж оролцогч талуудад таниулах ажлуудыг гүйцэтгэх.
8. Цагдаагийн байгууллагын бүрдүүлвэл зохих хэв шинжүүдийг өнөөгийн дүрэм, журам болоод тэдгээрийн хэрэгжилттэй харьцуулах замаар хэв шинжийн бүрдлийн түвшинг тодорхойлох.
9. Бүрдүүлэх шаардлагатай хэв шинжүүдийг хангах төлөвлөгөө боловсруулж тухайн хэв шинжүүдийг бүрдүүлэх цогц ажлыг зохион байгуулах.
10. Цагдаагийн албаны хаагчдын хүртэх үр шимийг олгоход тавигдах шалгуур, хэмжүүрийг нарийвчлан тодорхойлж, дүрэм журамд тусгагдсан алба хаагчдын үүргүүдтэй уялдуулах
11. Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд ашиглагдаж буй код журмуудыг энэхүү судалгаагаар тодорхойлсон системийн жишиг загварыг суурь хэв шинжүүдтэй нийцүүлэн дахин боловсруулах.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Эрх зүйн баримт бичгүүд:

1. Монгол Улсын Үндсэн Хууль, (1992)
2. Цагдаагийн албаны тухай хууль, (2017)
3. Эрүүгийн хууль, (2015)
4. Зөрчлийн тухай хууль, (2017)
5. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, (2017)
6. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль, (2017)
7. Цагдаагийн байгууллагын чиг үүрэг, эрх хэмжээг тодорхойлох журам №100, (2017)

Судалгаанд ашигласан цахим эх сурвалжууд:

1. International Police Standards “Guidebook on Democratic Policing”, (2009)
2. International Police Standards “The European Code of Police Ethics”, (2009)
3. International Rules and Standards for Policing, (2015)
4. International Human Rights Standards for Law Enforcement, (1996)
5. ISO/IEC 38500:2024 Information technology Governance of IT for the organization
6. Монгол хэлний их тайлбар толь. (n.d.). Ур. In *Mongoltoli.mn* dictionary. Retrieved January 18, 2024, from <https://mongoltoli.mn/dictionary/>
7. Cambridge. (n.d.). Study. In *Dictionary.cambridge.org* dictionary. Retrieved January 18, 2024, from <https://dictionary.cambridge.org/>
8. Merriam-Webster. (n.d.). Study. In *Merriam-Webster.com* dictionary. Retrieved January 18, 2024, from <https://www.merriam-webster.com/>
9. Dictionary. (n.d.). Study. In *Dictionary.com dictionary* dictionary. Retrieved January 18, 2024, from <https://www.dictionary.com/>
10. Collinsdictionary. (n.d.). Study. In *Collinsdictionary.com* dictionary Retrieved January 18, 2024, from <https://www.collinsdictionary.com/>
11. Oxford learners dictionary. (n.d.). Ability. In *oxfordlearnersdictionaries.com* dictionary. Retrieved January 18, 2024, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
12. Britannica. (n.d.). Ability. In *britannica.com* dictionary. Retrieved January 18, 2024, from <https://www.britannica.com/>